

Trendverkenning Dorpen in Overijssel

Feiten, mythen en onzekerheden

Inleiding

Voor de Toekomstverkenning over de Dorpen in Overijssel zijn we gestart met een literatuuronderzoek en expertinterviews. Op zoek naar inzicht over de huidige stand van zaken op het platteland in Overijssel en op zoek naar trends die de toekomst van de dorpen mogelijk gaan bepalen. In het Trendpanorama van de Dorpen hebben we de trends samengevat en geïllustreerd. Dit document geeft een korte samenvatting van de feiten, mythen en onzekerheden die het Trendbureau Overijssel belangrijk vindt voor de toekomstverkenning van de dorpen. Dit document is dus niet bedoeld als complete wetenschappelijke analyse, maar als hulp om snel een overzicht te krijgen van wat gaande is.

Inhoud

1. Bevolkingsomvang en samenstelling

- 1.1 Feit: In de afgelopen 10 jaar is de omvang van de bevolking op het Nederlandse platteland afgenomen
- 1.2 Mythe: Er is een trek van de stad naar het platteland
- 1.3 Feit: De stedelijke bevolking zal toenemen en de plattelandsbevolking zal afnemen
- 1.4 Onzekerheid: Prognoses over de omvang van de bevolking
- 1.5 Feit: Op het platteland is – meer dan in de stad – sprake van ontgroening en vergrijzing
- 1.6 Feit: Er is sprake van gezinsverdunding op het platteland

2. Economie, opleiding en werkgelegenheid

- 2.1 Feit: De economische groei en de werkgelegenheid op het Nederlandse platteland zijn lager dan in de steden
- 2.2 Feit: Het Overijsselse platteland heeft een kwetsbare economische structuur
- 2.3 Feit: Het besteedbaar inkomen op het Overijssels platteland is hoger dan in de steden
- 2.4 Mythe: Bedrijvigheid aantrekken op het platteland stimuleert regionale economie
- 2.5 Mythe: Economische specialisatie van een regio is goed voor de economische groei
- 2.6 Onzekerheid: Minder kenniseconomie op het platteland leidt tot bevolkingskrimp
- 2.7 Feit: Op het platteland werken relatief minder vrouwen dan in de steden
- 2.8 Feit: De werkloosheid op het platteland is al jaren lager dan in het stedelijk gebied
- 2.9 Mythe: Er komen steeds meer mensen wonen op het platteland die in de stad werken
- 2.10 Feit: Het opleidingsniveau van de beroepsbevolking op het platteland is lager dan in de stad
- 2.11 Feit: Op het platteland zijn banen van een gemiddeld lager beroepsniveau in de stad, maar mensen zijn wel meer tevreden over hun werk.
- 2.12 Feit: Het belang van de dienstensector neemt toe op het platteland
- 2.13: Feit: Op het platteland wonen en werken relatief meer zelfstandig ondernemers dan in de steden

3. Landbouw

- 3.1 Feit: Het economisch belang van de landbouw in Overijssel is relatief groot, maar neemt af
- 3.2 Feit: Het aantal boeren neemt af, en er is steeds meer schaalvergroting in de landbouw
- 3.3 Feit: Steeds meer boeren 'doen er iets bij'
- 3.4 Onzeker: De toekomst van de landbouw in Overijssel

4. Aanbod en kwaliteit voorzieningen

- 4.1 Mythe: Bewoners van het platteland moeten het doen met weinig voorzieningen
- 4.2 Mythe: Het voorzieningenaanbod in een dorp bepaalt leefbaarheid van dat dorp
- 4.3 Feit: Dorpsbewoners ervaren het verdwijnen van voorzieningen als een groot probleem
- 4.4 Mythe: Het aanbod van scholen op het platteland is in de afgelopen decennia verslechterd
- 4.5 Feit: Er zijn nog steeds dorpsscholen in dunbevolkte gebieden, maar kleine scholen zijn zwakke scholen
- 4.6 Feit: Ondanks schaalvergroting in het voortgezet onderwijs zijn er nauwelijks scholen verdwenen
- 4.7 Mythe: Veel plattelandskinderen volgen vanwege reisafstanden een opleiding onder hun niveau
- 4.8 Feit: In de stad wordt meer gespijbeld dan op het platteland
- 4.9 Feit: het spreken van een streektaal thuis is geen belemmering voor de taalprestaties van basisschoolleerlingen, het spreken van een buitenlandse taal wel.
- 4.10 Mythe: Het is problematisch dat medische voorzieningen op het platteland verder uiteen liggen dan in de stad

5. Sociale Cohesie

- 5.1 Feit: De meeste plattelandsbewoners in Nederland wonen in het dorpsse platteland
- 5.2 Feit: Ook in Overijssel vindt men overwegend 'dorps platteland'
- 5.3 Feit: Op het platteland is de sociale samenhang, de tevredenheid en het geluk groter dan in de steden in Nederland
- 5.4 Feit: De relaties van plattelanders zijn minder multiplex dan die van stedelingen
- 5.5 Feit: Plattelandsbewoners ontmoeten elkaar minder en selectiever, en ervaren dit niet als een

probleem

5.6 Mythe: Op het platteland zijn mensen meer eenzaam

5.7 Feit: Plattelandsbewoners zijn maatschappelijk actiever dan stedelingen

5.8 Feit: Plattelandsbewoners hebben een geslotener en behoudender levenshouding dan stedelingen

5.9 Feit: Er is minder criminaliteit op het platteland, overlast van jongeren wel een probleem

6. Gezondheid en zorg

6.1 Feit: Mensen op het platteland zijn in het algemeen gezonder dan stedelingen

6.2 Feit: Jongeren op het platteland drinken meer dan hun leeftijdgenoten in de stad

6.3 Mythe: Plattelanders helpen elkaar vaker dan stedelingen

6.4 Feit: Door verdere vergrijzing neemt op het platteland de zorgvraag fors toe

7. Ruimtelijke Ordening

7.1 Feit: Ondanks de 'verstening' van het platteland, is de hoeveelheid platteland stabiel in Nederland

7.2 Feit: De druk op de ruimte in het platteland neemt toe

7.3 Onzeker: demografische krimp zorgt voor leegstand en afkalvende voorzieningen in perifeer gelegen plattelandsgebieden

7.4 Feit: Nederlanders vinden omgevingswaarden het belangrijkste op het platteland en vinden ruimte voor kassen en windmolen het minst belangrijk

7.5 Feit: Woningen op het platteland zijn steeds populairder geworden

1. Bevolkingsomvang en samenstelling

1.1 Feit: In de afgelopen 10 jaar is de omvang van de bevolking op het Nederlandse platteland afgenomen

In de periode 1993-2005 is de Nederlandse bevolking met gemiddeld 0,6% (90.000 inwoners) gegroeid. De groei is vooral zichtbaar bij de stedelijke bevolking, deze is in de genoemde periode met ongeveer 1,4 miljoen inwoners toegenomen. De bevolking op het platteland is afgenomen, van 6,5 miljoen in 1993 naar 6,2 miljoen in 2004. De daling in het aantal inwoners is over het gehele platteland zichtbaar, maar het sterkst in de niet-stedelijke gebieden, dus in de 'perifere' gebieden.

1.2 Mythe: Er is een trek van de stad naar het platteland

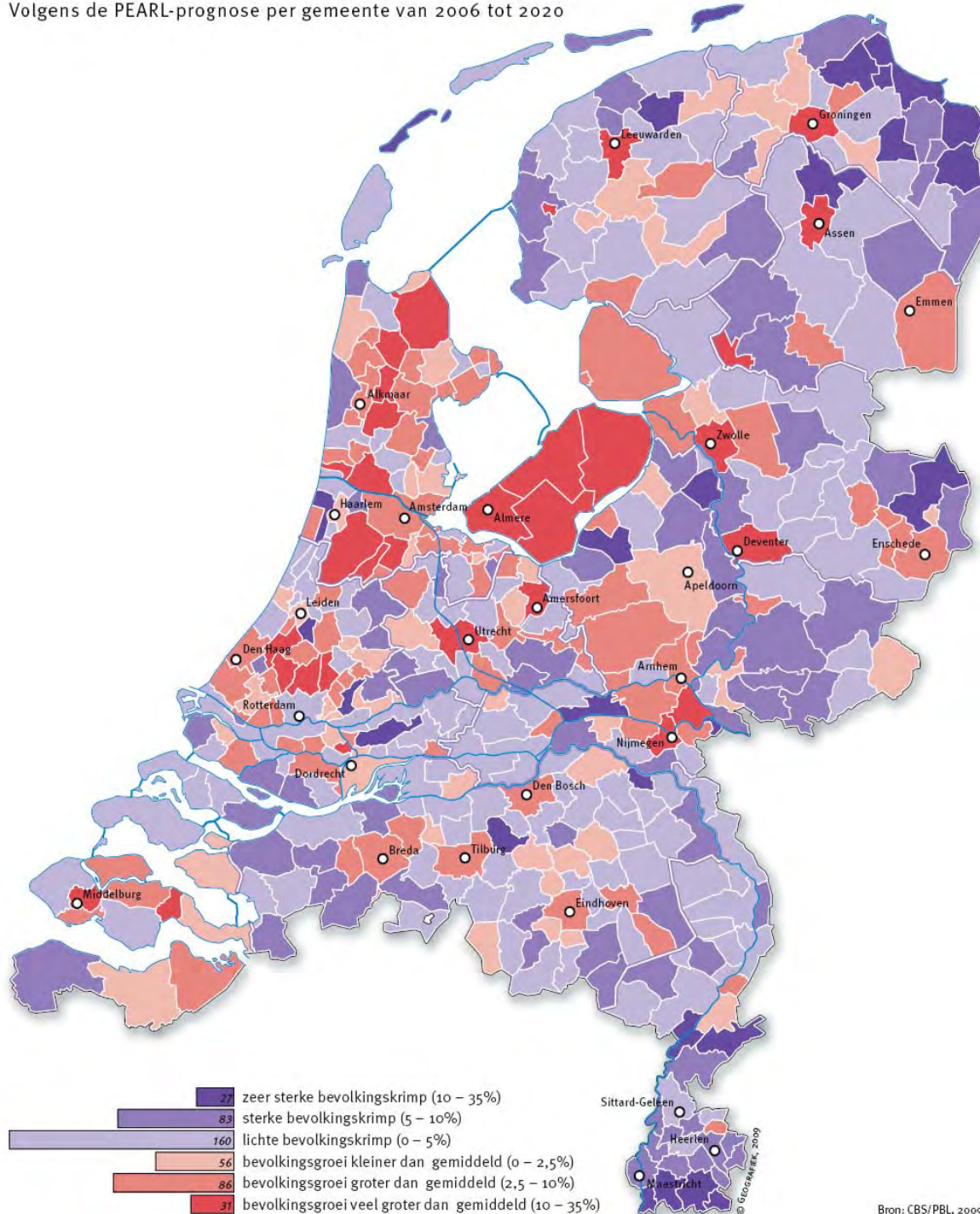
Het aandeel mensen en huishoudens dat van de stad naar het platteland verhuist, is tussen 1995 en 2004 nagenoeg gelijk gebleven en net zo groot als dat van de mensen die van het platteland naar de stad verhuizen. Feitelijk gaat het om een uitwisseling van (middelbare, oudere) stedelingen en (jonge) plattelandsbewoners. Ze houden elkaar in aantal ongeveer in evenwicht. Er blijkt geen sprake te zijn van een grote trek van stedelingen naar het platteland. Dit heeft waarschijnlijk te maken met het aanbod van woningen: is er weinig aanbod, dan is er geen beweging.

1.3 Feit: De stedelijke bevolking zal toenemen en de plattelandsbevolking zal afnemen

In de komende decennia wordt een groei van het aantal inwoners in het stedelijk gebied verwacht, en in iets mindere mate in de plaatsen direct rondom de steden. In Overijssel gaat het dan met name om Zwolle en het gebied rondom Zwolle (Kampen, Dalfsen) en Deventer. Aan de andere kant wordt een afname voorspeld van het aantal mensen dat op het platteland woont, en dan vooral in de perifere gebieden zoals Noord-Oost Twente en het oosten van Groningen. Het gaat hier om een algemene trend, er zijn wel regionale en lokale verschillen (zie bijvoorbeeld de krimp die in Apeldoorn wordt verwacht). Zie de onderstaande figuren.

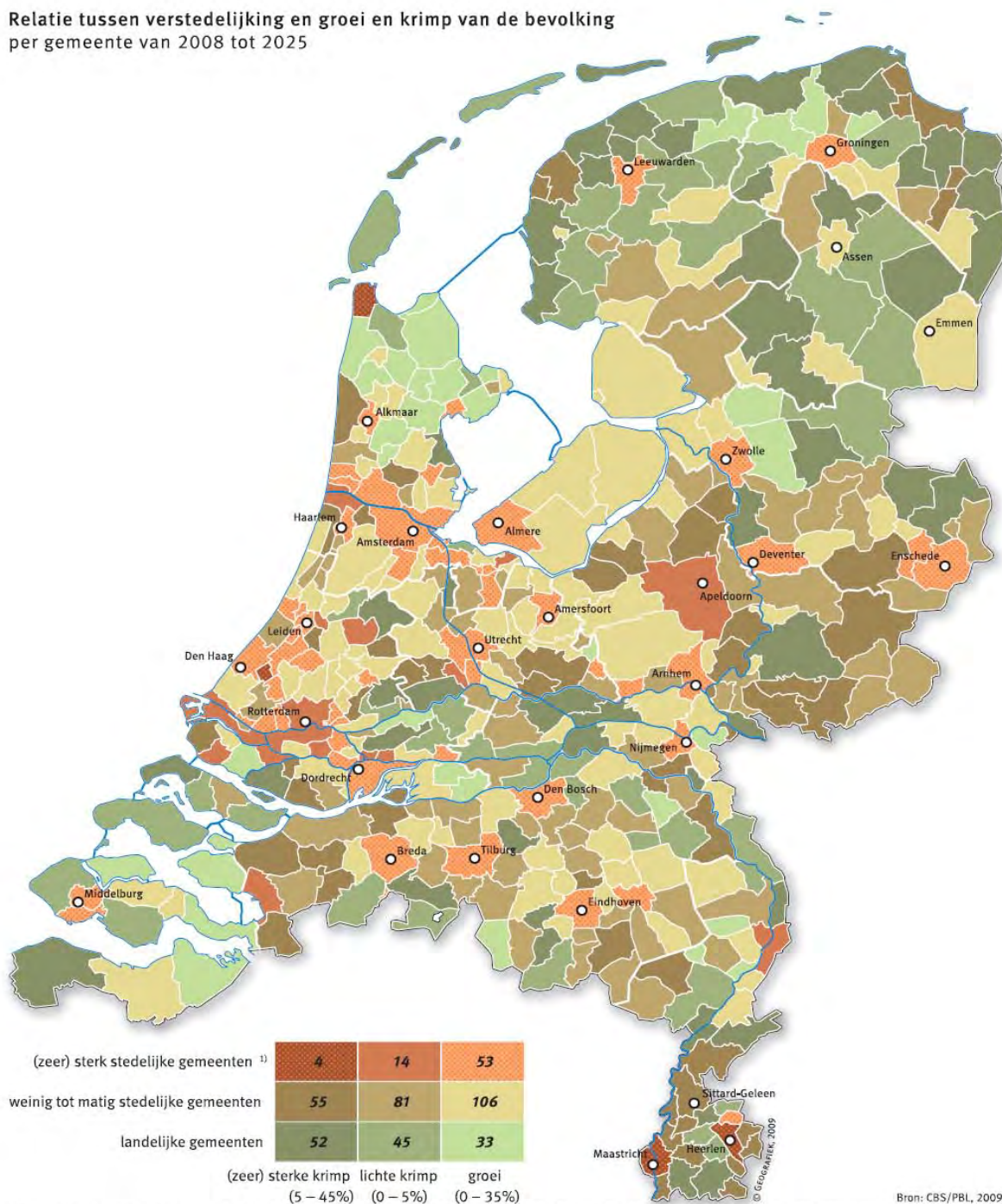
Meer in kwalitatieve zin zie je een verschuiving in de motieven op basis waarvan een keuze voor de woonplek wordt gemaakt. Vroeger woonden mensen vooral daar waar het werk was, en werd de keuze voor de woonplek gemaakt op basis van economische afwegingen. Tegenwoordig speelt, naast redenen die betrekking hebben op werkkring of opleiding, ook de kwaliteit van de woning en de woonomgeving een rol. Het sociale klimaat is een belangrijke beweegreden om ergens te gaan wonen. Daarnaast spelen de toename in welvaart en mobiliteit een rol in de keuze om op het platteland te gaan wonen.

Procentuele groei en krimp van de bevolking
Volgens de PEARL-prognose per gemeente van 2006 tot 2020

Bron: Verkenning Rijksagenda Krimp en Ruimte, Ministerie van VROM

Relatie tussen verstedelijking en groei en krimp van de bevolking
per gemeente van 2008 tot 2025

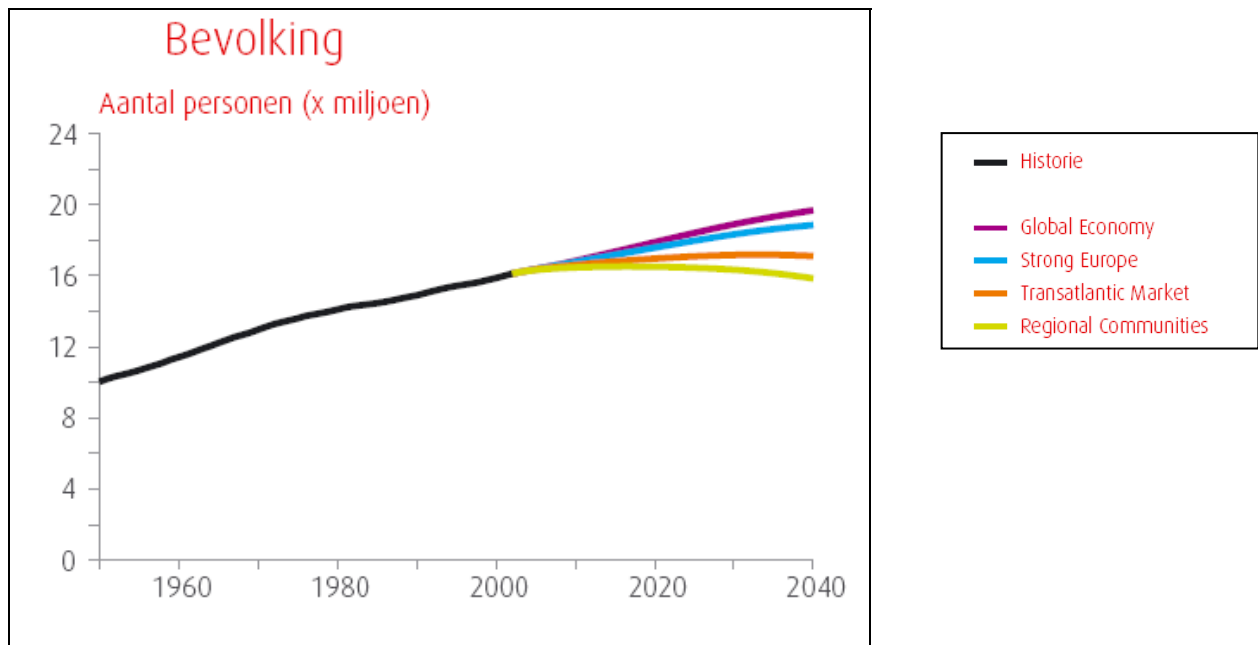
Bron: Verkenning Rijksagenda Krimp en Ruimte, Ministerie van VROM

1.4 Onzekerheid: Prognoses over de omvang van de bevolking

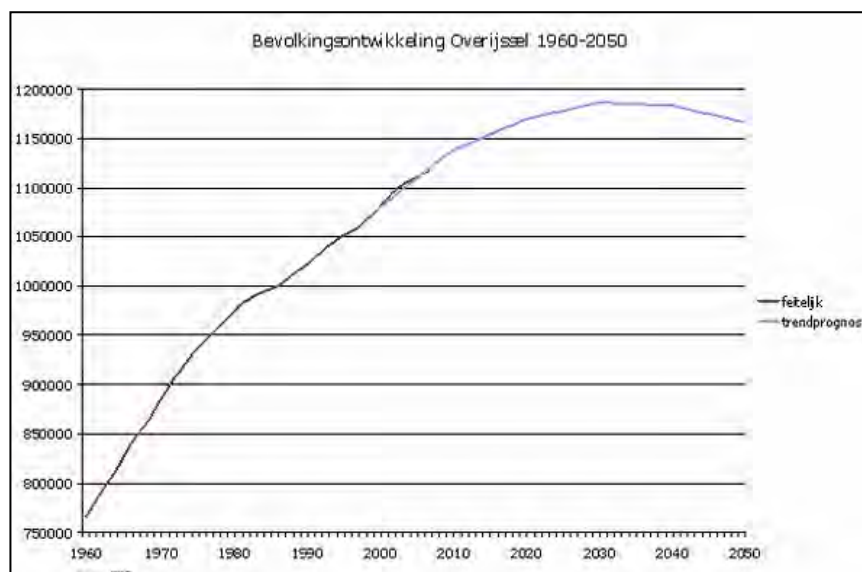
Bij prognose van de omvang van de bevolking is de omvang van de migratie de meest onzekere, en ook de meest bepalende factor in termen van groei, stagnatie of krimp. Dat geldt zowel voor Nederland als geheel als voor de provincie Overijssel. Dat is tevens terug te vinden in de vier scenario's uit *Welvaart en Leefomgeving* (WLO). Tussen de vier scenario's zijn forse verschillen in de ontwikkeling van de bevolking, met name door variatie in de migratie.

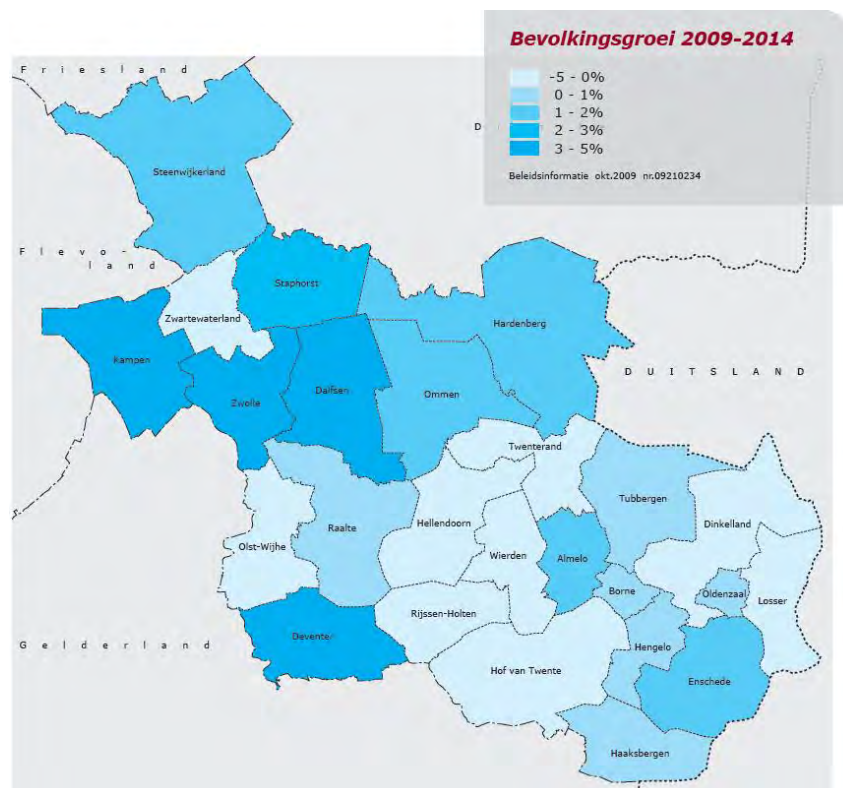
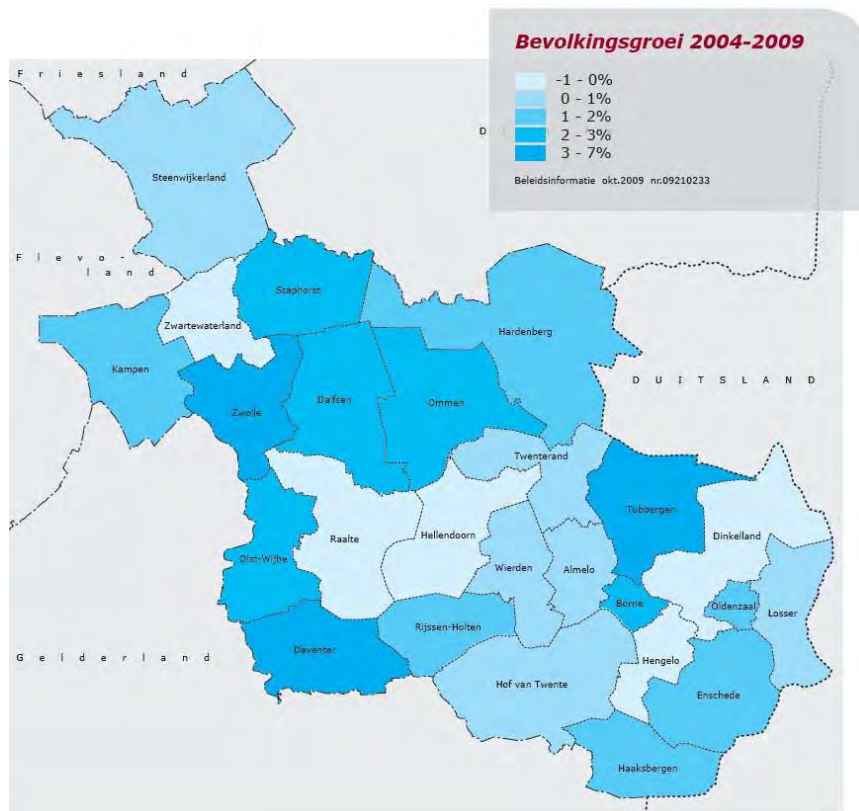
Het scenario *Global Economy* toont een groei van 0,5% per jaar in de periode 2002-2040, tot in totaal bijna 20 miljoen inwoners in 2040, terwijl *Regional Communities* in dezelfde periode na een periode van groei een periode van krimp laat zien, waardoor de bevolking in 2040 uiteindelijk op hetzelfde niveau ligt als in 2002.

De Provincie Overijssel en het CBS verwachten wat betreft inwoneraantal dat Overijssel de landelijke ontwikkelingen (met de hiervoor genoemde onzekerheden) volgt: tot ongeveer 2030 wordt een lichte stijging van het aantal inwoners verwacht tot circa 1,18 miljoen rond 2030, daarna zal het aantal inwoners licht dalen.

Bron: Welvaart en Leefomgeving

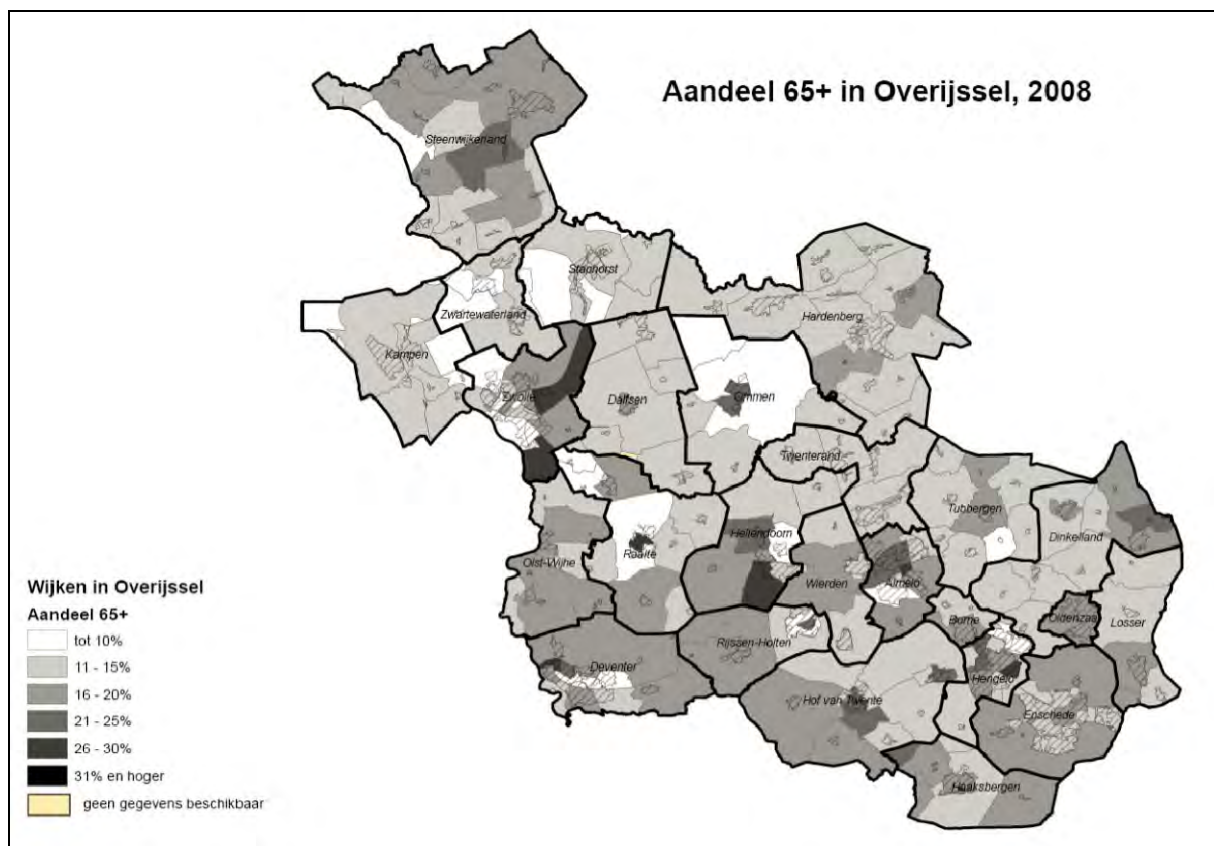
Bron: Provincie Overijssel, 2009

1.5 Feit: op het platteland is – meer dan in de stad – sprake van ontgroening en vergrijzing

De sterkere ontgroening op het platteland wordt grotendeel veroorzaakt doordat jongvolwassenen en starters de plattelandsgebieden verlaten. Veel jongeren vestigen zich in de stedelijke gebieden vanwege hun studie, opleiding en werk. Mogelijk speelt ook het ontbreken van betaalbare woningen in het eigen dorp of leefomgeving een rol. Het aandeel 20-34-jarigen ligt in 2004 in de stad op 21,9%, op het platteland op 16,6%. Overigens is dit aandeel zowel in de stad als op het platteland in de periode 1995-2004 fors gedaald. Het aandeel in de leeftijd 0-19-jarigen ligt op het platteland hoger dan in de stad.

In de landelijke gebieden is het aandeel 55-plussers gestegen van 9,9% in 1995 naar 12,6% in 2004. In de stedelijke gebieden is dit aandeel ook gestegen, maar minder sterk. Op het platteland is vooral het aandeel 55-64-jarigen, de zogeheten actieve ouderen, groter dan in de stedelijke gebieden. In steden wonen daarentegen meer 75-plussers. Op provinciaal niveau wonen er relatief gezien veel ouderen in Zeeland, Drenthe, Groningen, Gelderland en Limburg. Juist door het relatief grote aandeel relatief jonge ouderen op het platteland, wordt verwacht dat de vergrijzing in de toekomst flink zal toenemen op het platteland.

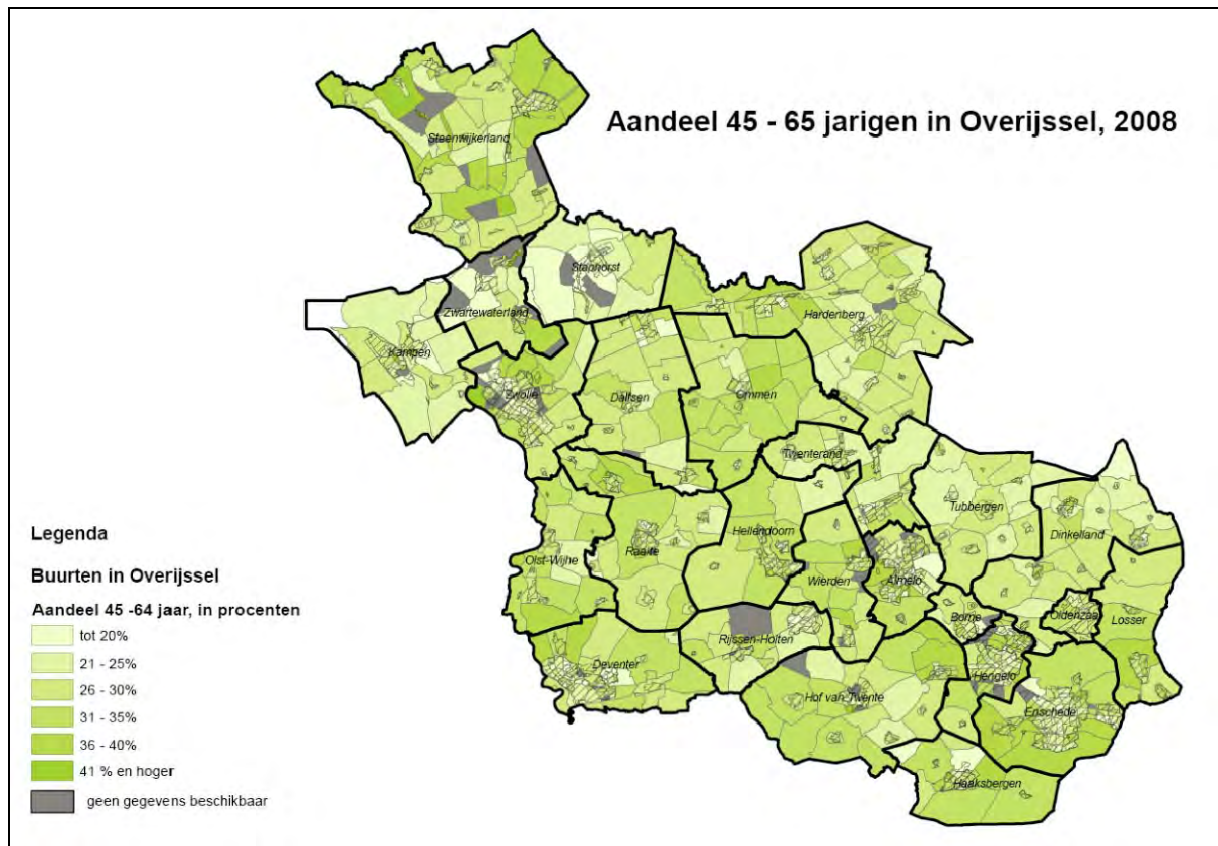
bron: SCP, *Thuis op het platteland*

Bron: Provincie Overijssel, 2009

Overijssel is een relatief jonge provincie, vergeleken met het Nederlandse gemiddelde. Dat geldt voor West-Overijssel in sterkere mate dan voor Twente. De leeftijdsopbouw van verstedelijkte gebieden in Overijssel wijkt weinig af van het Nederlandse gemiddelde, de plattelandsgemeenten tellen relatief meer jongeren. Uit ramingen blijkt dat Overijssel ook in 2030 een relatief jonge provincie is, vergeleken met het Nederlandse gemiddelde. Overijssel is dan minder ontgroend en vergrijsd dan overig Nederland, hoewel ook hier beide fenomenen zich voordoen. In de verstedelijkte gebieden

wonen relatief meer mensen in de leeftijd van 20 tot 64 jaar, de zogenaamde potentiële beroepsbevolking.

Bron: CBS

Het feit dat het aandeel ouderen toeneemt in het landelijk gebied biedt zowel problemen als kansen: enerzijds worden vraagstukken over beschikbaarheid en kwaliteit van zorg en bereikbaarheid van voorzieningen steeds belangrijker op het platteland (zie ook 6.4). Anderzijds biedt de toenemende groep gepensioneerden kansen als afzetmarkt voor producten, diensten en recreatie.

1.6 Er is sprake van gezinsverdunning op het platteland

Het aantal huishoudens neemt de komende decennia sterker toe dan het aantal inwoners, omdat de gemiddelde huishoudgrootte afneemt. In deze gezinsverdunning neemt met name het aantal alleenstaanden toe. Dit heeft onder meer te maken met de vergrijzing. Ook in meer kwalitatieve zin worden flinke veranderingen verwacht in de samenstelling van huishoudens en de manier waarop mensen binnen een huishouden samenleven.

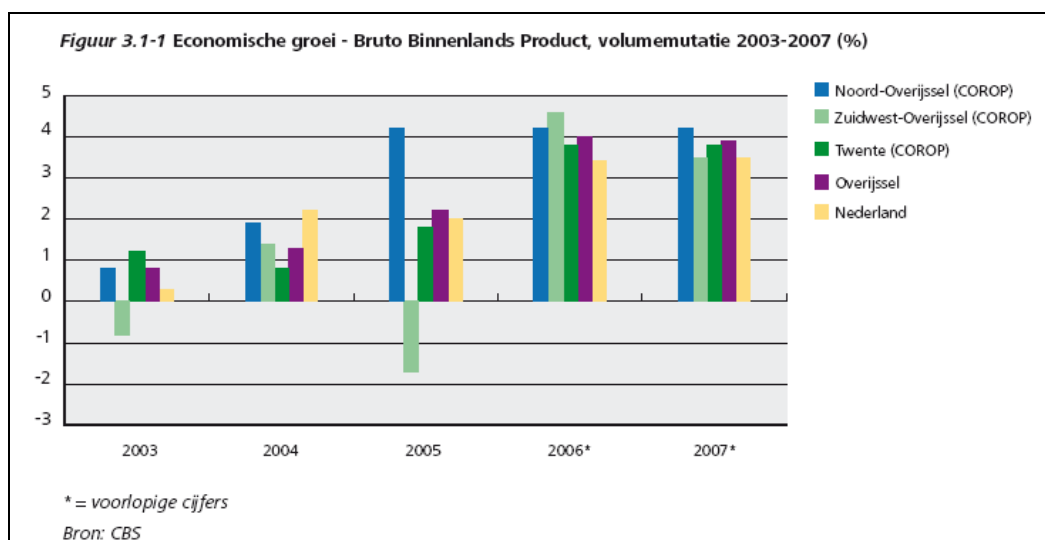
1.7 Mythe: Overijssel wordt overspoeld door allochtonen

In Nederland wordt tot 2025 een groei verwacht van ongeveer 600.000 inwoners. Deze komt volledig voor rekening van de allochtone bevolking: het aantal westerse allochtonen neemt toe met zo'n 300.000, het aantal niet-westerse met 500.000. Hiertegenover staat een daling van het aantal autochtone inwoners met 200.000. De groei van het aantal allochtone inwoners vindt vooral plaats in de Randstad. In Overijssel neemt het aantal allochtone inwoners licht toe, tot ongeveer 100.000 in 2025.

2. Economie, opleiding, werk en inkomen

2.1 Feit: De economische groei en de werkgelegenheid op het Nederlandse platteland zijn lager dan in de steden

In de periode 1995-2002 is in Nederland de totale bruto productie in de landelijke gebieden gestegen met 17%, in de sterk stedelijke gebieden met 23%. De licht stedelijke gebieden komen met een stijging van 22% dicht in de buurt van de sterk stedelijke gebieden. Ook op het gebied van werkgelegenheid presteren de meer landelijke gebieden iets minder (15%) dan de stedelijke (18%), maar deze verschillen zijn minder groot. Deze verschillen worden (deels) verklaard door verschillen in de economische structuur: de groei heeft vooral plaatsgevonden in de dienstverlening en kennisintensieve industrie – vooral in de stedelijke gebieden aanwezig – en in mindere mate in de – vooral in het landelijk gebied aanwezige – landbouw en nijverheid. In Overijssel is de economische groei in de afgelopen jaren (met uitzondering van 2004) overigens steeds hoger geweest dan het landelijke gemiddelde (zie tabel hieronder).

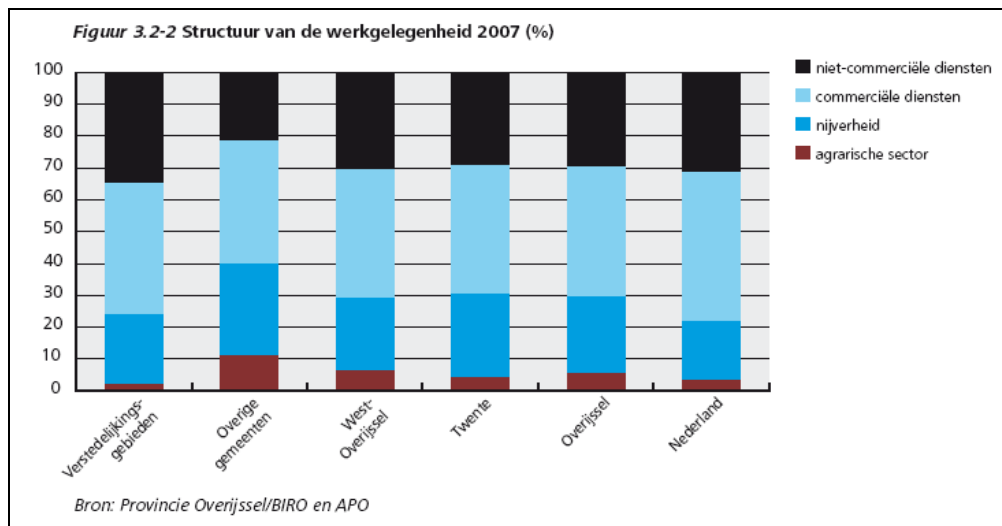

Bron: Provincie Overijssel, 2009

2.2 Feit: Het Overijsselse platteland heeft een kwetsbare economische structuur

Op het Overijssels platteland is relatief veel werkgelegenheid in de agrarische sector en de nijverheid, en in de dienstensector aanmerkelijk minder. En dat terwijl de dienstensector de snelst groeiende sector is. De economische structuur van Overijssel, en dan met name die van het landelijk gebied, is daarmee zwak te noemen. Toch is de werkgelegenheidsontwikkeling in Overijssel in de afgelopen jaren beter geweest dan het landelijke gemiddelde. Dit duidt erop dat naast economische structuur ook andere factoren van invloed zijn op de werkgelegenheidsgroei, zoals betere bereikbaarheid, lagere grondprijzen en geschikt personeel, kortom een aantrekkelijk woon- en werkklimaat.

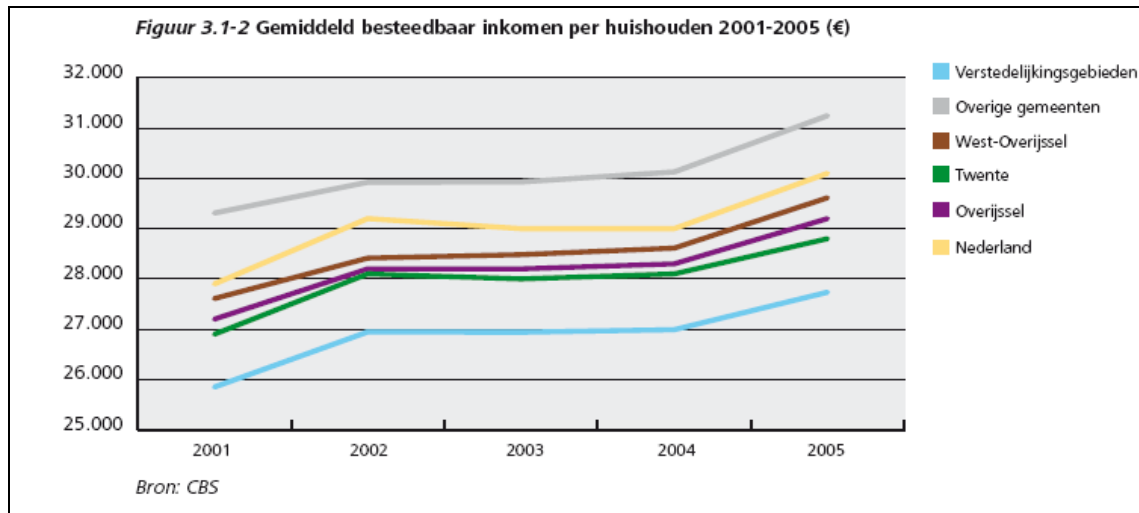
De werkgelegenheid kan onderverdeeld worden in de 'stuwende' werkgelegenheid en de 'verzorgende' werkgelegenheid. Met stuwend wordt de export van goederen en diensten buiten de regio aangeduid. Tot de stuwende sectoren behoren onder meer landbouw en kennisintensieve industrie. Een economie die sterk afhankelijk is van de stuwende werkgelegenheid staat onder direct invloed van de (inter)nationale economie. Met verzorgend worden activiteiten bedoeld die gericht zijn op de eigen regionale markt, zoals bouw en consumentendiensten. Het aandeel van de stuwende werkgelegenheid in de Overijsselse economie bedroeg 28% in 2007, op het platteland lag dit op 43% (landelijk 40%). Het platteland is daardoor extra gevoelig voor (inter)nationale economische ontwikkelingen.

Bron: Staat van Overijssel, 2008, provincie Overijssel

2.3 Feit: Het besteedbaar inkomen op het Overijssels platteland is hoger dan in de steden

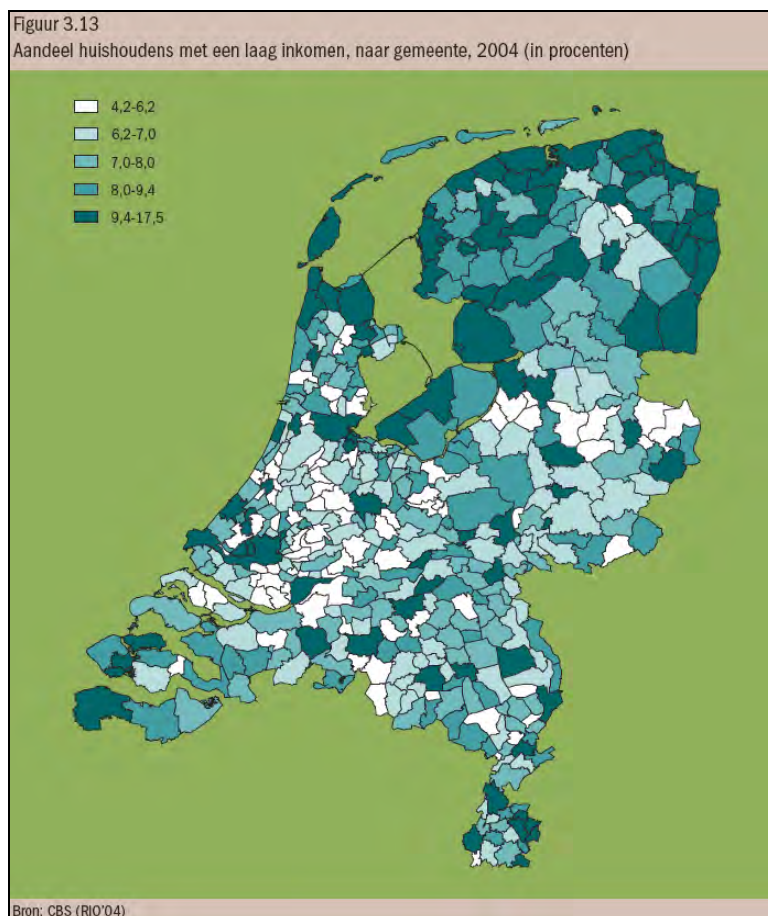
Het gemiddeld besteedbaar inkomen per huishouden ligt in Overijssel iets onder het landelijk gemiddelde. Het besteedbaar inkomen ligt in de plattelandsgemeenten hoger dan in de stedelijke gebieden. In 2005 bedroeg dit verschil ongeveer € 3.500,-. In de plattelandsgemeenten leven aanmerkelijk minder huishoudens op of rond het sociaal minimum (6,4%) dan in de stad (9,1%). Oorzaak hiervan is het hoge percentage eenoudergezinnen in de verstedelijkingsgebieden die op of rond het sociaal minimum leven.

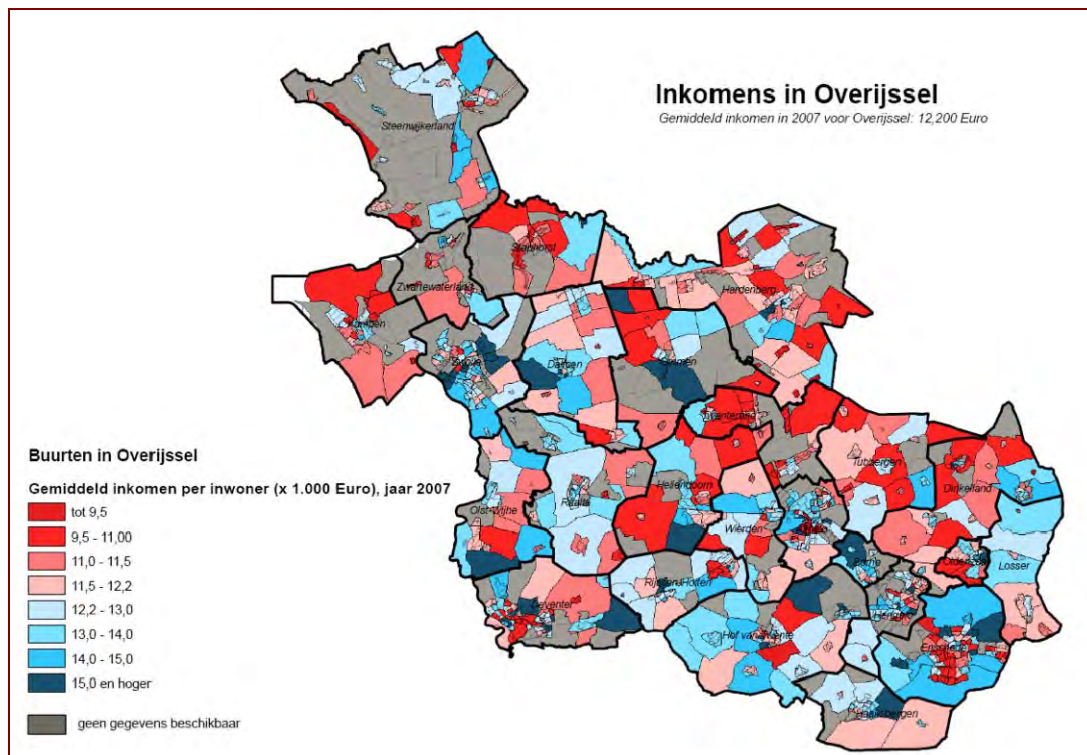
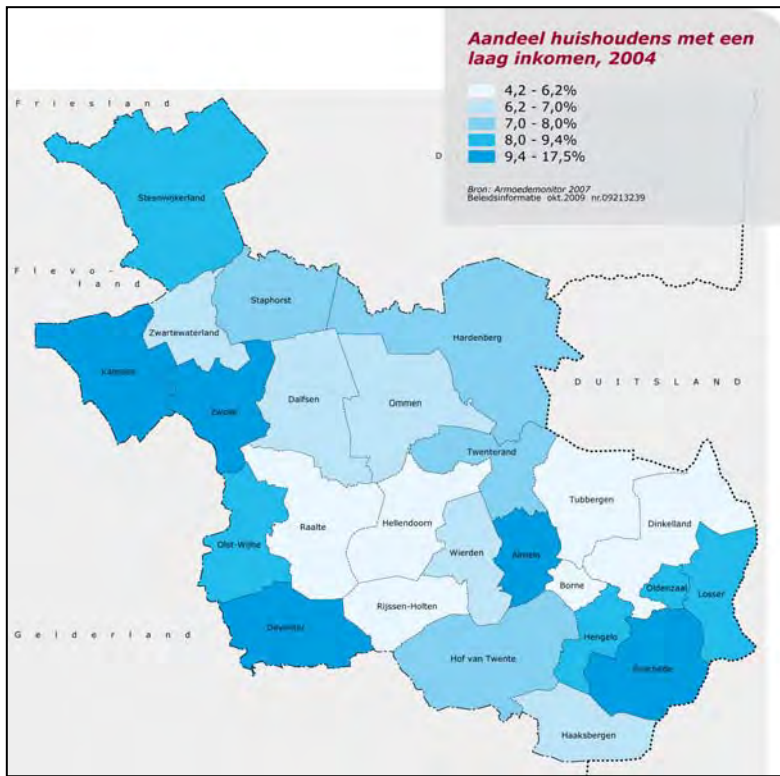
Verder blijkt dat de inkomensongelijkheid op het platteland laag is, en die in de (grote) stad hoog: hoe stedelijker het gebied, des te groter de inkomensongelijkheid. Op het platteland wonen relatief weinig armen, maar ook weinig rijken. In de matig stedelijke gebieden wonen relatief de meeste rijke huishoudens (SCP, Thuis op het platteland, 2009).

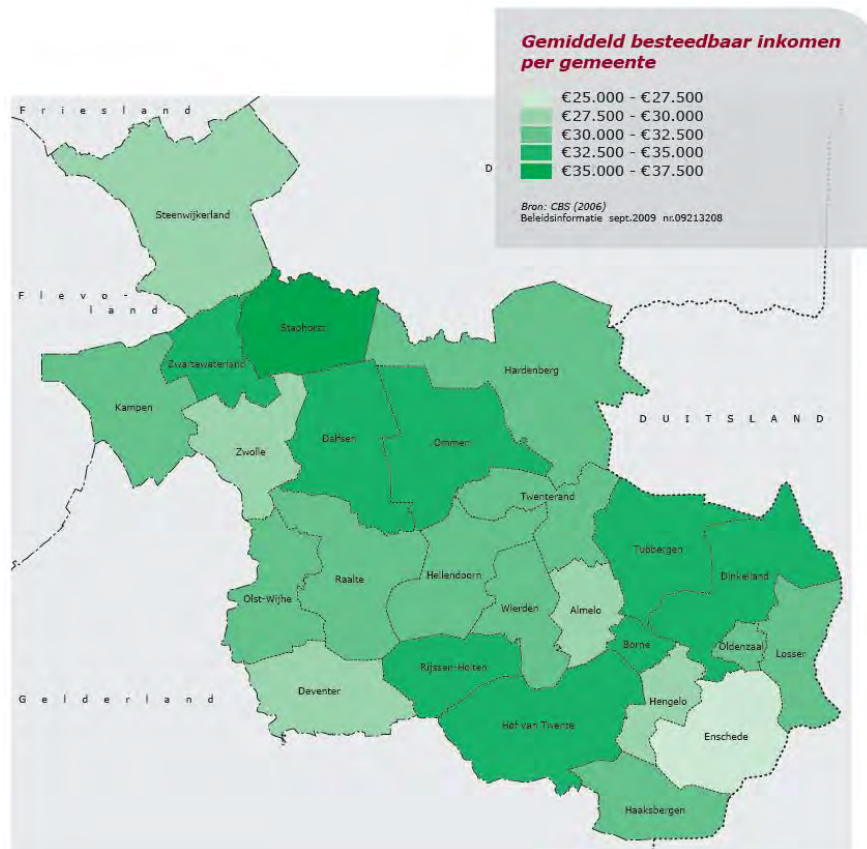
Toch zijn er ook op het platteland grote inkomensverschillen tussen gebieden. Onderstaande kaarten (eerste van Nederland, tweede alleen van gemeenten in Overijssel) laten zien dat er bijvoorbeeld op het platteland in Groningen en Friesland aanmerkelijk meer huishoudens met een laag inkomen zijn dan op het platteland bijvoorbeeld van Gelderland en Overijssel, en dat er binnen Overijssel duidelijke verschillen zijn tussen bijvoorbeeld de gemeenten Dinkelland en Raalte enerzijds en Losser en Olst-Wijhe anderzijds (respectievelijk relatief klein en groot aandeel huishoudens met laag inkomen). In het noorden van Nederland en in de grote steden zijn relatief veel huishoudens met een laag inkomen. Buiten de grote steden zijn in het westen van Nederland relatief weinig huishoudens met een laag inkomen.

(Bron: Armoedemonitor 2007, SCP/CBS)

Bron: CBS, 2009 (N.B. op het niveau van buurt en wijk alleen gegevens beschikbaar op het niveau van inwoners, niet op niveau van huishouden)

Bron: Provincie Overijssel, 2009

Bovenstaande twee kaarten laten inkomensverschillen zien binnen Overijssel. Belangrijkste conclusie is dat er binnen het Overijsselse platteland op regionaal, maar ook op lokaal niveau, aanzienlijke verschillen zijn in het gemiddeld inkomen. Let bij de interpretatie overigens op het verschil tussen beide kaarten: de eerste is op het niveau van *inwoner*, de tweede op het niveau van *huishouden*.

2.4 Mythe: Bedrijvigheid aantrekken op het platteland stimuleert regionale economie

Er blijkt slechts een zwak verband tussen de economische bedrijvigheid in een regio en het genoten inkomen van het gemiddelde huishouden aldaar. Dit heeft te maken met het feit dat de plek waar iemand werkt, niet dezelfde plek hoeft te zijn waar hij of zij woont. Dirk Strijker, hoogleraar Plattelandsontwikkeling aan de RuG, zegt daarover het volgende:

“Als je het mij vraagt, stimuleer je de regionale economie het beste door bij een grote kern een bedrijventerrein aan te leggen voor de dienstensector. Hier zou dat dus betekenen bij Assen. Mensen pendelen gemiddeld achttien kilometer – de veelverdienders wat meer, de lagere inkomens wat minder – dus daarvan profiteert het buitengebied in een flinke straal eromheen. Op lokaal niveau, een klein bedrijventerreintje bij een dorp, dat werkt niet. Er is wel eens onderzocht welke mensen er op zo’n klein terreintje werken, en dan blijkt nog niet de helft uit het dorp of de directe omgeving te komen. De rest is te gespecialiseerd en komt van verder.

Bron: *Thuis op het platteland* (p 101), SCP, en interview met Dirk Strijker ‘Mythes op het platteland’

2.5 Mythe: Economische specialisatie van een regio is goed voor de economische groei

Veel beleidsmakers gaan er vanuit dat specialisatie van een regio goed is voor behoud van werkgelegenheid en economische groei. Dat lijkt tot op zekere hoogte op te gaan, maar heeft wel enige nuancering. Bepaalde vormen van regionale diversiteit in productie en werkgelegenheid blijken een belangrijkere verklarende factor te zijn voor economische groei dan stedelijkheid. Er lijken positieve economische effecten uit te gaan van clustering van bedrijfsactiviteiten op het specialistisch niveau van een bepaalde bedrijfsafdeling ('niveau 2' of bedrijfssecties).

Concreet: een regio moet zich richten op specialisatie op het niveau van een bedrijfsafdeling (zoals horeca, chemische industrie of zakelijke dienstverlening), maar moet binnen deze bedrijfsafdeling (op het niveau van bedrijfsklassen) zorgen voor diversiteit, dus bijvoorbeeld het aanbieden van allerlei vormen van zakelijke dienstverlening. Voor bijvoorbeeld kennisintensieve diensten wordt bijvoorbeeld geconstateerd dat in gebieden met relatief veel en diverse medium hightech bedrijven meer economische bedrijvigheid plaatsvindt dan in gebieden met een beperkt aantal grote hightech bedrijven. Door een breed assortiment van producten/diensten aan te bieden, ontstaan spin-offs en wordt een sterke marktpositie behaald.

Bron: Thuis op het platteland (p 66), SCP

2.6 Onzekerheid: Minder kenniseconomie op het platteland leidt tot bevolkingskrimp

Aan het eind van het hoofdstuk over de 'arbeidssituatie' op het platteland concluderen de onderzoekers van het SCP dat de arbeidssituatie op het platteland een gunstig beeld toont, maar dat de krimpende werkgelegenheid en ongunstige ontwikkelingen in de verspreiding van de kenniseconomie aanleiding tot zorgen geven. Er komen steeds meer hoogopgeleiden, maar het aandeel hooggekwalificeerde banen stijgt niet navenant. Deze discrepantie tussen vraag en aanbod zal er in de toekomst voor zorgen dat nog meer plattelandsbewoners zijn aangewezen op de stedelijke arbeidsmarkt. Een verdere leegloop en een restant van hoofdzakelijk laaggeschoold werk komen vermoedelijk niet ten goede aan de vitaliteit van het platteland.

Bron: Thuis op het platteland (p119), SCP

Bovenstaande constatering (mythes 2.4 en 2.5 en onzekerheid 2.6) zouden de overheid aan het denken moeten zetten: hoe zorgen we er voor dat het platteland een aantrekkelijke vestigingsplek is voor bedrijven, zodat het platteland 'economisch vitaal' blijft, en in hoeverre is daarbij het huidige beleid effectief.

2.7 Feit: Op het platteland werken relatief minder vrouwen dan in de steden

De arbeidsparticipatie ligt in Overijssel met 67,3% (2006) iets lager dan in Nederland (68,4%). Dit verschil is te verklaren doordat de arbeidsparticipatie van vrouwen achterblijft bij de landelijke ontwikkeling. Wel groeit de arbeidsparticipatie van vrouwen in Overijssel nog steeds wat sneller dan het landelijke gemiddelde ('het verschil wordt kleiner'). Deze ontwikkeling zie je ook elders in Nederland op het platteland. Overigens vlakt de groei van de arbeidsparticipatie van vrouwen wel af, omdat het effect van de emancipatie van vrouwen op de arbeidsmarkt is uitgewerkt.

Bron: SvO 2008, Thuis op het platteland, SCP

2.8 Feit: De werkloosheid op het platteland is al jaren lager dan in het stedelijk gebied

Zowel landelijk al in Overijssel zie je dat de werkloosheidscijfers in de afgelopen tien tot vijftien jaar (en wellicht ook daarvoor, geen cijfers beschikbaar) in het landelijk gebied fors onder die in het stedelijk gebied liggen. In Overijssel lag 2007 de werkloosheid in de verstedelijkingsgebieden op 9,2%, in de 'overige gemeenten' (platteland) op 4,4%. Landelijk zie je dat dit voor alle sociale groepen geldt: voor vrouwen, jongeren, ouderen en laagopgeleiden zijn op het platteland de werkloosheidspercentages lager dan in de stad. Overigens daalde tussen 1992 en 2003 het werkloosheidspercentage in de stad sneller dan op het platteland.

Bron: SvO 2008, Thuis op het platteland, SCP

2.9 Mythe: Er komen steeds meer mensen wonen op het platteland die in de stad werken

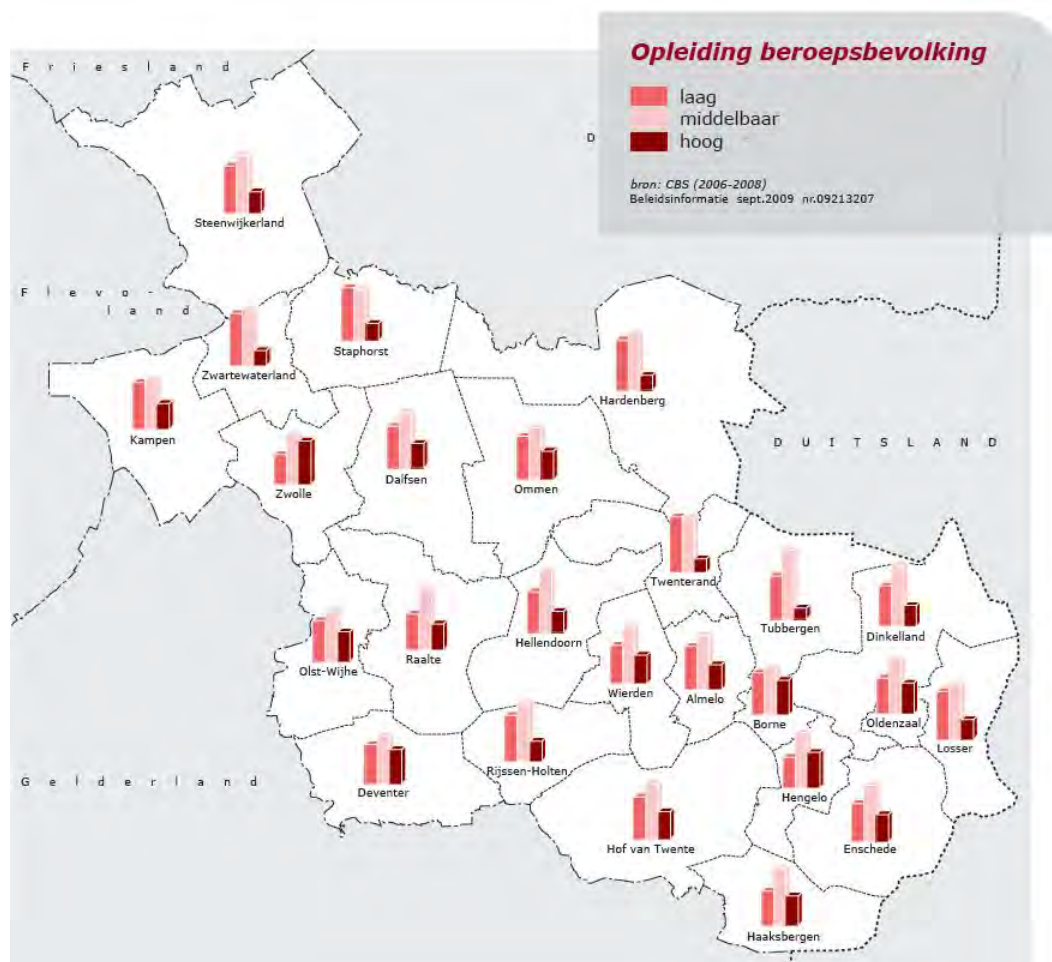
Het aandeel mensen dat landelijk woont en in de stad werkt, is tussen 1992 en 2003 op hetzelfde niveau gebleven (20%). Wel zie je verschuivingen in het aandeel dat in de stad woont en werkt, en dat in het landelijk gebied woont en werkt: bij de eerstgenoemde is het aandeel tussen 1992 en 2003 gestegen van 51% naar 55%, bij de tweede groep is het aandeel gedaald van 23% naar 18%.
Bron: SCP, Thuis op het platteland

2.10 Feit: Het opleidingsniveau van de beroepsbevolking op het platteland is lager dan in de stad

Tussen 1992 en 2003 nam het opleidingsniveau van de gehele werkende beroepsbevolking toe, maar steeg het aandeel hoogopgeleiden onder stedelijk werkenden iets sneller dan onder landelijk werkenden. Het aanbod van hooggekwalficeerd personeel is dus steeds meer in de stad te vinden.

Ook in Overijssel is het opleidingsniveau van de Overijsselse bevolking in de leeftijd 15-64 jaar in de afgelopen jaren gestegen, maar blijft achter bij de landelijke cijfers. Dit geldt vooral voor de niet-stedelijke gebieden. In Overijssel is het aandeel hoger opgeleiden 21% (in de stedelijke gebieden 25%), landelijk is dit 25%. In Overijssel is een relatief grote groep middelbaar opgeleiden: 44% tegenover 41% landelijk.

Bron: SvO 2008, Thuis op het platteland, SCP

2.11 Feit: Op het platteland zijn banen van een gemiddeld lager beroepsniveau in de stad, maar mensen zijn wel meer tevreden over hun werk.

Vooraf beroepen van lager niveau – er is weinig opleiding, inwerktijd en vakspecialistische kennis nodig – worden meer dan gemiddeld vervuld door mensen die in het landelijk gebied wonen en werken, en door mensen die stedelijk wonen en landelijk werken. Hogere en wetenschappelijke beroepen komen beduidend minder vaak voor op het platteland. *Het aandeel middelbaar opgeleiden stijgt er juist relatief snel.*

Daarbij komt dat het gemiddeld beroepsniveau op het platteland minder snel stijgt dan in de stad. Vooral de stad lijkt te hebben geprofiteerd van de opwaardering van het beroepsniveau. De bestaande kloof tussen het niveau van de banen in de stad en op het platteland lijkt zich te hebben verdiept. Plattelandsbewoners hebben relatief vaak lichamelijk zwaar werk, maar ervaren minder werkdruk. Ook zijn ze vaker tevreden over hun beloning dan de gemiddelde stadsbewoner.

2.12 Feit: het belang van de dienstensector neemt toe op het platteland

Het belang van de landbouw is afgenomen op het platteland. Lange tijd waren beroepsgroepen als zelfstandig land- en tuinbouwer en agrarisch arbeider de belangrijkste beroepsgroepen op het platteland. Tegenwoordig bezetten zij een minder prominente plaats op de ranglijst van beroepsgroepen. Binnen de werkgelegenheidsstructuur van het platteland groeien sectoren als de zakelijke dienstverlening, de bouwnijverheid, de horeca en het onderwijs. Nog steeds zijn de industrie en handel het grootst. Zie ook onderstaande tabel:

Tabel 4.6

De tien meest voorkomende beroepsgroepen op het platteland, werkende beroepsbevolking van 15-64 jaar, 1992 en 2003

	1992 woont stedelijk, werkt landelijk	2003 woont stedelijk, werkt landelijk	1992 woont landelijk, werkt landelijk	2003 woont landelijk, werkt landelijk
1	administratieve functies	administratieve functies	zelfstandige land- en tuinbouwers	administratieve functies
2	boekhouders, kassiers	leerkrachten	boekhouders, kassiers	boekhouders, kassiers
3	leerkrachten	boekhouders, kassiers	agrarisch arbeiders	zelfstandige land- en tuinbouwers
4	genees- en tandheelkundigen	hoger leidinggevenden	administratieve functies	genees- en tandheelkundigen
5	winkelbedienden, verkopers	genees- en tandheelkundigen	hoger leidinggevenden	hoger leidinggevenden
6	hoger leidinggevenden	laders, lossers, inpakkers, grondwerk- en kraanmachinisten	leerkrachten	leerkrachten
7	machinebankwerkers	ingenieurs, tekenaars	winkelbedienden, verkopers	winkelbedienden, verkopers
8	ingenieurs, tekenaars	winkelbedienden, verkopers	chauffeurs, matrozen	laders, lossers, inpakkers, grondwerk- en kraanmachinisten
9	laders, lossers, inpakkers, grondwerk- en kraanmachinisten	vakspecialisten	genees- en tandheelkundigen	chauffeurs, matrozen
10	ambachts- en industrieberoepen	chauffeurs, matrozen	machinebankwerkers	agrarisch arbeiders

Bron: CBS (EBB'92 en '03) SCP-bewerking

Bron: SCP, *Thuis op het Platteland* (2009)

2.13 Feit: Op het platteland wonen en werken relatief meer zelfstandig ondernemers dan in de steden

Volgens het SCP rapport Thuis op het Platteland (2009) komt zelfstandig ondernemerschap vaker voor onder inwoners van het platteland dan onder de stedelijke bevolking. Het verschil tussen het aandeel zelfstandig ondernemers op het platteland en de steden wordt wel kleiner. De groei in zelfstandig ondernemers en zzp'er van de laatste jaren vond vooral plaats in steden. De meeste zelfstandig ondernemers op het platteland zijn werkzaam in de land- en tuinbouw. Zie ook onderstaande tabel:

	woont en werkt stedelijk	%	woont landelijk, werkt stedelijk	%	woont stedelijk, werkt landelijk	%	woont landelijk, werkt landelijk	%
1	hoger leidinggevenden	16	hoger leidinggevenden	21	hoger leidinggevenden	21	zelfstandige land- en tuinbouwers	36
2	zelfstandige detailhandelaren	10	zelfstandige land- en tuinbouwers	15	zelfstandige detailhandelaren	12	hoger leidinggevenden	13
3	genees- en tandheelkundigen	9	zelfstandige detailhandelaren	11	zelfstandige land- en tuinbouwers	10	zelfstandige detailhandelaren	9
4	beeldhouwers, kunstschilders, fotografen	7	genees- en tandheelkundigen	8	genees- en tandheelkundigen	8	genees- en tandheelkundigen	4
5	vakspecialisten	5	accountants	3	zelfstandige houders van hotel, restaurant, café	3	metselaars, timmerlieden	3

Bron: CBS (EBB'92, '95, '97, '99 en '03) SCP-bewerking

Bron: SCP, Thuis op het Platteland (2009)

In de steden werken veel zelfstandig ondernemers als leidinggevende, beeldhouwer, kunstschilder, fotograaf, vakspecialist en accountant. Op het platteland werken veel ondernemers in de land- en tuinbouw, als metselaar of timmerlieden en als eigenaars van hotels, restaurants en cafés.

De afgelopen twintig jaar is het aantal zzp'ers in Nederland verdrievoudigd tot 500.000 in 2009 en de verwachtingen zijn dat in 2010 het aantal van 1 miljoen zal worden bereikt. Ook is onder andere door technologische ontwikkelingen het aantal telewerkers sterk toegenomen. Het feit dat dienstverbanden flexibeler worden en mensen steeds meer op afstand werken zorgt ervoor dat woonomgeving belangrijker wordt voor vestigingslocatiekeuze dan de locatie van de werkgever. Op het platteland beginnen steeds meer mensen, ook zzp'ers, een bedrijf aan huis.

3. Landbouw

3.1 Feit: Het economisch belang van de landbouw in Overijssel is relatief groot, maar neemt af

Aandeel landbouw in Overijsselse werkgelegenheid neemt langzaam af

Met een totaal van 27.336 arbeidsplaatsen in 2007, neemt de primaire land- en tuinbouw 5,3% in van de werkgelegenheid in Overijssel. Landelijk is dit aandeel in 2007 3,3%. Het totale agrocomplex (de primaire landbouw en de daarmee samenhangende verwerking en distributie van agrarische producten en de toelevering van producten en diensten die hiervoor nodig zijn, zoals energie, kunstmest, veevoer en zakelijke dienstverlening) draagt in 2007 voor circa 9,4% bij aan de werkgelegenheid. Landelijk is het aandeel van het agrocomplex een flink stuk kleiner, namelijk 6,5% van de totale werkgelegenheid. Het aandeel van de primaire landbouw in de werkgelegenheid van Overijssel neemt langzaam af. In 1996 was het aandeel nog 7,7%.

Bron: Staat van Overijssel 2009

3.2 Feit: Het aantal boeren neemt af, en er is steeds meer schaalvergroting in de landbouw

Aantal bedrijven neemt af, maar hoeveelheid landbouwgrond blijft gelijk

Het aantal agrarische bedrijven in Overijssel blijft afnemen. In 2007 telde Overijssel 9.305 bedrijven, ruim 300 bedrijven (3,2%) minder dan in 2006. Landelijk is het aantal agrarische bedrijven met 3,4% afgenomen. De oppervlakte cultuurgrond in Overijssel is afgenomen naar 209.663 hectare, een afname van 0,7% ten opzichte van 2006. Landelijk is de oppervlakte cultuurgrond in deze periode met 0,3% afgenomen. Deze geringe afname van cultuurgrond, in combinatie met de daling van het aantal bedrijven, laat zien dat sprake is van schaalvergroting.

Bron: Staat van Overijssel 2009

De schaalvergroting als gevolg van bedrijfsbeëindiging van vooral kleinere bedrijven en bedrijfsvergroting van resterende bedrijven, zet landelijk en in Overijssel verder door. Deze schaalvergroting is af te leiden uit de groei van de economische omvang per bedrijf die wordt uitgedrukt in NGE (Nederlandse Grootte Eenheid, economische maat voor omvang agrarisch bedrijf). In 1990 waren er in Overijssel krap 100 bedrijven groter dan 150 NGE. Inmiddels zijn dat er in 2007 bijna 600, een aandeel van 6,4% van het totaal aantal bedrijven. In 2007 telt Overijssel 150 bedrijven die groter zijn dan 250 NGE, een toename van 35 bedrijven ten opzichte van 2006. In alle overige grootteklassen is er sprake van een daling van het aantal bedrijven. De grootste daling vond plaats in de klasse 40 tot 70 NGE. Ten opzichte van 2006 is het aantal bedrijven in deze klasse met 10,8% afgenomen. Ten opzichte van Nederland kent Overijssel relatief veel bedrijven kleiner dan 40 NGE.

De verwachting is dat de afname van het aantal boerenbedrijven zich zal voortzetten door onder meer de toenemende schaalvergroting van bedrijven, het gebrek aan opvolging en de vergrijzing van de agrarische beroepsgroep

Bron: Staat van Overijssel 2009, Thuis op het platteland, SCP

3.3 Feit: Steeds meer boeren 'doen er iets bij'

Steeds meer boeren zoeken naar nevenactiviteiten en neveninkomsten. Vaak zijn het de vrouwen die verantwoordelijk zijn voor nieuwe economische activiteiten. Het gaat in de eerste plaats om nieuwe activiteiten die gerelateerd zijn aan de landbouw, zoals het houden van exotische producten als struisvogels of het zelf maken van kaas en boter ('agrarische diversificatie'). Daarbij zoeken ook

steeds meer agrariërs aansluiting bij de vraag van de consument naar kwalitatief hoogwaardige producten, door over te stappen op een extensieve vorm van landbouwbeoefening of een volledig biologische vorm. In 1991 deden 438 bedrijven aan biologische landbouw, in 2003 zijn dit er bijna 1.200 (overigens is het aandeel nog wel heel klein).

Daarnaast zoekt men ook naar niet-agrarisch gerelateerde activiteiten, veelal in de vorm van zogeheten verbrede landbouw. Agrariërs spelen steeds vaker in op de vraag van burgers die meer betrokken willen zijn bij de landbouw, of het platteland in het algemeen. Het gaat dan bijvoorbeeld om recreatie en toerisme, zorgtaken of agrarisch natuurbeheer. In 2003 hielden zich 14.500 bedrijven (17%) met een vorm van verbrede landbouw bezig, met name agrarisch natuurbeheer. Zie ook onderstaande tabel:

<i>Tabel 9.1 Aantal bedrijven met verbrede landbouw in 2003</i>			
	Overijssel	Gelderland	Nederland
Verblijfsaccomodatie	201	254	1.640
Verwerking eigen producten	82	123	1.106
Verkoop aan huis	337	821	5.380
Duurzame energieproductie	146	262	2.249
Zorgtaken	35	97	372
Beheersovereenkomst	492	710	5.801
Aquacultuur	14	19	154
Stallingsmogelijkheden	397	621	3.835
Nestbescherming	2.575	2.911	18.540
Agrarische natuurvereniging	624	1.270	9.162
Totaal verbrede landbouw (excl. loonwerk)	3.491	4.767	30.422
Loonwerk voor derden	205	283	2.690

Bron: Landbouwtellingen, bewerking LEI.

Bron: *Bron: Agrocluster Oost in beeld, Lei 2006*

3.4 Onzeker: De toekomst van de landbouw in Overijssel

Behalve dat landbouwbedrijven steeds groter worden en dat het belang van landbouw afneemt, verandert de landbouwsector ook van samenstelling. Het Landbouw Economisch Instituut heeft in 2006 een rapport uitgebracht met daarin toekomstverwachtingen over de agroclusters in Oost-Nederland (Overijssel en Gelderland). Volgens die prognoses zijn de veehouderij, de champignonenteelt en de fruitteelt de meest kwetsbare clusters in Oost-Nederland. Wat betreft de akkerbouw zullen voedergewassen en pootaardappelen de plek in nemen van suikerbieten, zetmeelaardappelen en granen. Zie ook onderstaand citaat:

De trendberekeningen voor Nederland (tot 2015) laten zien dat de toegevoegde waarde in de clusters zal toenemen, maar dat ondanks de vrij gunstige perspectieven in de meeste deelclusters, de werkgelegenheid in alle clusters zal dalen. Het gaat om een daling van 13- 15% in het grondgebonden veehouderijcluster, het intensieve veehouderijcluster en het akkerbouwcluster. Gezien het grote aandeel van regio Oost in met name de veehouderijclusters moet regio Oost dan ook rekening houden met een daling in de werkgelegenheid in deze clusters. Aangezien de landelijke verwachting voor de daling in de werkgelegenheid gering is voor het opengrondstuintbouwcluster (5%) en het glastuintbouwcluster (3%) en hier juist ontwikkelmogelijkheden liggen in regio Oost, kan de werkgelegenheid in regio Oost voor deze clusters zich juist nog positief ontwikkelen. Voor de meeste intensieve veehouderijclusters zijn de perspectieven vrij goed te noemen en zelfs gunstig voor het kalfsvleescluster. Maar de aanpassingen in WTO- verband en het EU-beleid op het gebied van dierenwelzijn (verbod op de legbatterij vanaf 2012) pakken slecht uit voor het pluimveevleescluster. Dit cluster heeft te maken met sterke concurrentie uit Brazilië en Azië in het industriële (niet-vers) segment. Het cluster staat bovendien onder invloed van uitbraken van vogelpest.

Het perspectief voor de melkveehouderij is vrij gunstig, ondanks de aanpassingen van het GLB; wel moet het melkveehouderijcluster rekening houden met een lagere melk- prijs en het verdwijnen van de quotering na 2014. Van de akkerbouwgewassen die in regio Oost naast de voedergewassen van betekenis zijn, suikerbieten, zetmeelaardappelen en granen, zullen de prijzen dalen door aanpassingen in het GLB en de arealen zullen afnemen ten gunste van bijvoorbeeld pootaardappelen en voedergewassen.

Minder gunstig zijn ook de perspectieven van de champignonsteelt (Bommelerwaard), die sterke concurrentie uit Midden- en Oost-Europa en China ondervindt, en de fruitsteelt (Gelders rivierengebied), die kwetsbaar is door concurrentie van binnen en buiten de EU.

Bron: Agrocluster Oost in beeld, Lei 2006

4. Aanbod en kwaliteit voorzieningen

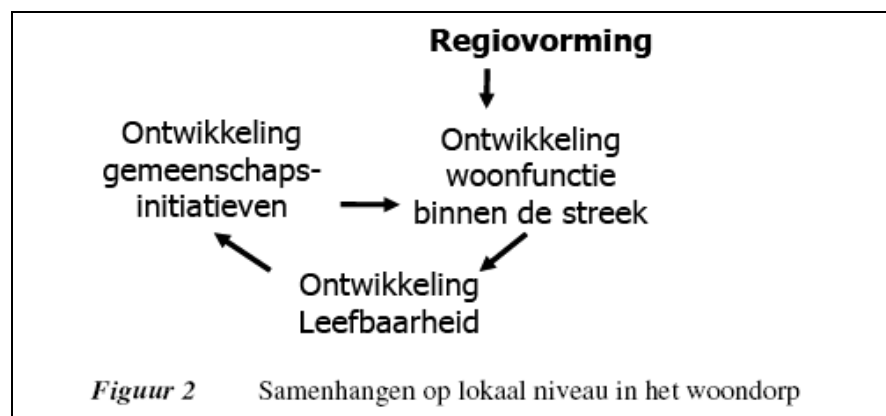
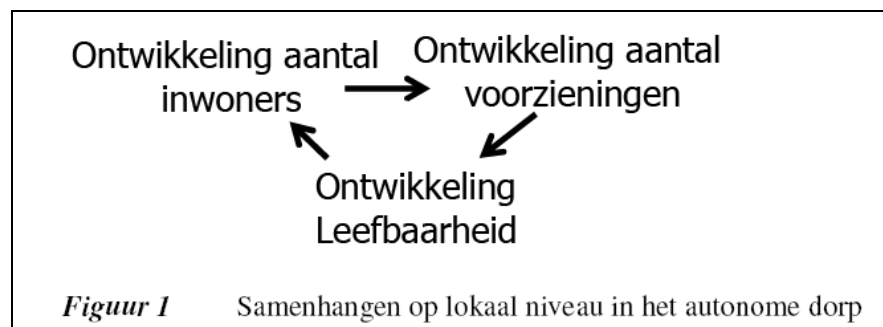
4.1 Mythe: Bewoners van het platteland moeten het doen met weinig voorzieningen

Het SCP maakt in haar studie 'Thuis op het platteland' (2006) onderscheid tussen de volgende voorzieningen van de overheid: volkshuisvesting, onderwijs, openbaar vervoer, cultuur en recreatie, en dienstverlening en zorg. Uit een uitgebreide analyse blijkt dat er nauwelijks voorzieningen zijn waarvan de plattelandsbewoner meer dan gemiddeld profiteert, en dat de stedelingen iets meer profiteren van het openbaar vervoer, de culturele voorzieningen en enkele voorzieningen in de sfeer van de dienstverlening (met name GGZ). Toch concludeert het SCP dat 'het profijt van de overheid betrekkelijk gelijkmatig over stad en platteland is verdeeld, als we rekening houden met de doelgroepen van de betrokken overheidsvoorzieningen'. Immers: 'het openbaar vervoer heeft in de stad een belangrijke ontsluitende functie en de steden zijn traditioneel de motor van allerlei culturele uitingen en ontwikkelingen, die vaak ook een regionale uitstraling hebben'.

4.2 Mythe: Het voorzieningenaanbod in een dorp bepaalt leefbaarheid van dat dorp

De leefsituatie op het platteland is niet ongunstig, zelfs daar waar voorzieningen verdwijnen. De ruimtelijke keuzevrijheid van bewoners van kleine dorpen – 'kunnen zij ruimtelijk gezien doen wat zij willen doen?'- is niet afgenomen maar juist toegenomen. Die ruimtelijke keuzevrijheid is echter steeds minder gebaseerd op de lokale aanwezigheid van voorzieningen, maar vooral op de toegenomen mobiliteit van de bewoners. Belangrijker dan het voorzieningenniveau, blijken zaken te zijn als gunstige woonsituatie, grotere betrokkenheid van bewoners en een steeds toenemende mobiliteit. Er is geen sprake meer van 'autonome' dorpen, maar van 'woondorpen'. In een woondorp wordt de ontwikkeling van de woonfunctie binnen een regionaal kader als basis gezien voor de ontwikkeling in het dorp.

Onderstaande schema geeft kort samengevat de relatie tussen de besproken onderwerpen, en de verschuiving daarin vanuit de oude situatie (1) naar de huidige situatie (2).

Bron: presentatie Frans Thissen op congres over Cultuurhusen in Overijssel (Zwolle), november 2008

4.3 Feit: Dorpsbewoners ervaren het verdwijnen van voorzieningen als een groot probleem

Vooraf in dorpen waar de woonfunctie centraal staat is het verdwijnen van voorzieningen nauwelijks een probleem, door de toegenomen mobiliteit van bewoners. Toch waarderen in het algemeen de Nederlandse plattelanders het aantal en de bereikbaarheid van de voorzieningen als negatief. Het gaat dan om:

- Het aantal basisscholen, waarvan men denkt dat het verdwijnen ervan leidt tot een vicieuze cirkel van leegloop omdat gezinnen met kinderen dan niet meer komen.
- Het verdwijnen van middelbaar onderwijs, waardoor jongeren geen kans hebben op een goede opleiding en banen.
- Het aanbod en diversiteit aan winkels.
- Het weinige aanbod van postkantoren, banken en pinautomaten, waardoor mensen soms moeten omrijden.
- Vooral ouderen maken zich druk om het aantal zorgvoorzieningen en de kwaliteit ervan;
- Het verdwijnen van bibliotheken.
- En mensen storen zich aan het ontbreken van uitgaansgelegenheden zoals discotheken onder jongeren en musea, bioscopen en theaters onder ouderen.

Over recreatiemogelijkheden en sportvoorzieningen zijn bewoners over het algemeen wel tevreden.

Overigens zijn er voor de angst van de vicieuze cirkel van leegloop als een basisschool verdwijnt geen cijfers om dit te onderbouwen of tegen te spreken (zie ook verder in dit hoofdstuk). Wat verder opvalt is dat dorpsbewoners aangeven dat ze zelf ook bijdragen aan het verdwijnen van voorzieningen, omdat ze gebruik maken van supermarkten en bibliotheken in de grotere dorpen, waarvan de openingstijden beter aansluiten bij hun wensen.

Bron: Het Beste van Twee Werelden (SCP,2007)

4.4 Mythe: Het aanbod van scholen op het platteland is in de afgelopen decennia verslechterd

Uit onderzoek van het SCP komt naar voren dat mensen op het platteland veel belang hechten aan de aanwezigheid van scholen – met name basisonderwijs – in de woonplaats. Ze zien het verdwijnen van (basis)scholen als een groot risico voor de vitaliteit: het kan ertoe leiden dat gezinnen met kinderen vertrekken en er komen ook geen nieuwe gezinnen naar dergelijke dorpen toe. In werkelijkheid blijkt dat het juist deze groep mensen is – naast senioren – die vanuit de stad naar het platteland trekt, en een belangrijke rol speelt in het voorzieningenaanbod: kinderen gaan naar school, sporten, etc., en ouders zijn vaak actief als vrijwilliger. Onderzoek van het SCP toont aan dat het aanbod van scholen in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs in het landelijke gebied niet noemenswaardig is verminderd. Zie ook onderstaande 'feiten'.

Bron: Het Beste van Twee Werelden (SCP,2007)

4.5 Feit: Er zijn nog steeds dorpsscholen in dunbevolkte gebieden, maar kleine scholen zijn zwakke scholen

Kleine scholen (minder dan 50 leerlingen) hebben enkele nadelen: er zijn meer combinatieklassen en meer invalproblemen (samen met een hoog ziekteverzuim van het personeel), waardoor de leertijd en de kwaliteit van het onderwijs in het geding kunnen komen. Dergelijke scholen zijn vooral te vinden in de onderwijsgebieden Overijssel, Drenthe, Friesland, Groningen, en Zeeland. In deze plattelandsgebieden zijn naar verhouding én veel autochtone achterstand én veel kleine én veel zwakke scholen.

Toch zijn er nauwelijks verschillen in de leerprestaties tussen de basisschoolleerlingen in groep 8 op het platteland en in de stad. Leerlingen in de zeer stedelijke gebieden, vooral van allochtone afkomst, doen het iets slechter dan de leerlingen elders. De stedelijkheid van de standplaats van de school doet er niet toe voor de prestaties van de kinderen, maar de achtergrond van de ouders van de kinderen des te meer.

Bron: Het Beste van Twee Werelden (SCP,2007)

4.6 Feit: Ondanks schaalvergroting in het voortgezet onderwijs zijn er nauwelijks scholen verdwenen

Ook in het voortgezet onderwijs heeft in de jaren '90 schaalvergroting plaatsgevonden. Net als in het basisonderwijs betrof het vooral veel kleinere VO-scholen in Noorden van Nederland en in Zeeland. Veel scholen zijn gefuseerd tot grote scholengemeenschappen. Net als in het basisonderwijs zijn in het voortgezet onderwijs de 'oude' scholen niet letterlijk verdwenen, noch is de bereikbaarheid verslechterd. De categoriale plattelandscholen zijn veelal als nevenvestiging van de hoofdvestiging in stand gehouden. Zowel in 1990 als in 2000 bedroeg de gemiddelde afstand tussen de woonplaats van de leerling en de standplaats van de school 6,5 km.

Bron: Het Beste van Twee Werelden (SCP, 2007)

4.7 Mythe: Veel plattelandskinderen volgen vanwege reisafstanden een opleiding onder hun niveau

Het vermoeden bestaat dat een deel van de plattelanders kiest voor de school die het dichtst bij is. Aangezien dit vaker een vmbo-school is, zouden veel plattelanders voor een lager niveau kiezen dan ze op grond van hun capaciteiten aankunnen. Als zo'n keuze voor een lager niveau op het platteland in zijn algemeenheid opgaat, zullen er naar verhouding meer plattelandsbewoners dan stedelingen in het vmbo zitten. Er is echter op landelijk niveau geen verschil gevonden in de deelname aan vmbo of havo en vwo tussen leerlingen die op het platteland of in de stedelijke gebieden wonen.

Bron: Thuis op het platteland (SCP, 2006)

4.8 Feit: In de stad wordt meer gespijbeld dan op het platteland

Veel spijbelen is een indicatie voor uitval later. Gegevens over de frequentie en achtergronden wijzen erop dat spijbelen in het basis- en voortgezet onderwijs en voortijdig schoolverlaten in het voortgezet en middelbaar beroepsonderwijs eerder stads- dan plattelandsproblemen zijn. Zo wordt er op 20% van de basisscholen regelmatig gespijbeld, maar in de vier grote steden is dat op 55% van de basisscholen. Ook in het voortgezet onderwijs komt spijbelen het meest voor in de grote steden.

De uitval is het hoogst in het mbo en vmbo, en laag in het havo en vwo. In de grote steden ligt het voortijdig schoolverlaten twee keer zo hoog als op het platteland en de jongeren vallen er op jongere leeftijd uit. Allochtone leerlingen zijn oververtegenwoordigd onder de voortijdige schoolverlaters.

4.9 Feit: het spreken van een streektaal thuis is geen belemmering voor de taalprestaties van basisschoolleerlingen, het spreken van een buitenlandse taal wel.

Er bestaat een vooroordeel dat kinderen die worden opgevoed met een streektaal een taal- of onderwijsachterstand hebben ten opzichte van kinderen die alleen Nederlands spreken. Dit is niet waar.

4.10 Mythe: Het is problematisch dat medische voorzieningen op het platteland verder uiteen liggen dan in de stad

Plattelanders blijken in het algemeen positiever over de gezondheidszorg te oordelen dan stedelingen: ze zijn meer tevreden over de toegankelijkheid en kwaliteit. De regionale verschillen in de huisartsendichtheid (aantal huisartsen per 10.000 inwoners) zijn klein (in Twente overigens relatief laag). Wel is de reistijd naar huisartsen in niet-stedelijke gebieden langer dan in de stedelijke gebieden. Dat geldt zeker voor de centraal georganiseerde huisartsenposten voor avond-, nacht- en weekenddiensten. Verder bestaat de vrees dat er in de nabije toekomst een tekort aan huisartsen ontstaat op het platteland ('oude huisartsen').

Een zeer klein deel van de bevolking (0,4%) is langer dan 30 minuten onderweg naar het dichtstbijzijnde algemene of academische ziekenhuis. Het gaat dan om plattelanders (onder meer

Waddeneilanden en Noord-Groningen). Dat geldt ook voor de spoedeisende hulp.

Verschillen in het aanbod van verpleeghuizen (capaciteit) verschilt per gemeente/regio; er is wel sprake van regionale spreiding, maar er is geen duidelijke samenhang met de mate van verstedelijking. Voor verzorgingshuizen zijn er wel verschillen tussen stad en platteland: op het platteland zijn er relatief gezien meer dan in de stad. Ze liggen wel relatief ver uit elkaar.

Bron: Het Beste van Twee Werelden (SCP,2007)

5. Sociale cohesie

5.1 Feit: De meeste plattelandsbewoners in Nederland wonen in het dorpse platteland

Het SCP onderscheidt zes sociale typologieën van het platteland in Nederland:

A. Het gesloten platteland

Doet denken aan autonome dorpen, mensen zijn meer dan elders op het platteland naar binnen gericht en er komen weinig mensen vanuit stad naartoe gemigreerd. Bewoners hebben een relatief laag inkomen en opleidingsniveau

B. Het dorpse platteland

Hieronder vallen veelal dorpen die een centrumfunctie in hun verzorgingsgebied vervullen. Er bestaat discussie over of deze gemeenten als platteland zijn te typeren. Het SCP doet dat wel, omdat tweederde van de eigen inwoners vindt dat ze op het platteland wonen. 51% van de plattelandsbewoners in Nederland woont op het dorpse platteland.

C. Het woonplatteland

Dit type platteland omvat buitengebieden en heel kleine dorpen in een agrarische omgeving. Bewoners hebben een bovengemiddeld inkomen en opleidingsniveau en velen zijn afkomstig van buiten de regio.

D. Het elitaire platteland

Hier is veel natuur en een erg lage omgevingsadressendichtheid. Ook zijn er erg weinig agrarische activiteiten, waardoor niet iedereen vindt dat het platteland is. Het elitaire platteland bevindt zich vaak dichtbij een grote stad en trekt bewoners die welgesteld en hoogopgeleid zijn.

E. Het stedelijk platteland

Het stedelijke platteland bestaat hoofdzakelijk uit woonwijken, waarvan ruim een derde na 1990 is gebouwd. De omgevingsadressendichtheid is er hoog en de huizen zijn relatief goedkoop. Dit trekt een bevolking aan met veel jongeren en gezinnen en een voor het platteland hoog aandeel niet-westerse allochtonen. Het stedelijk platteland ligt vaak tegen stedelijke kernen aan.

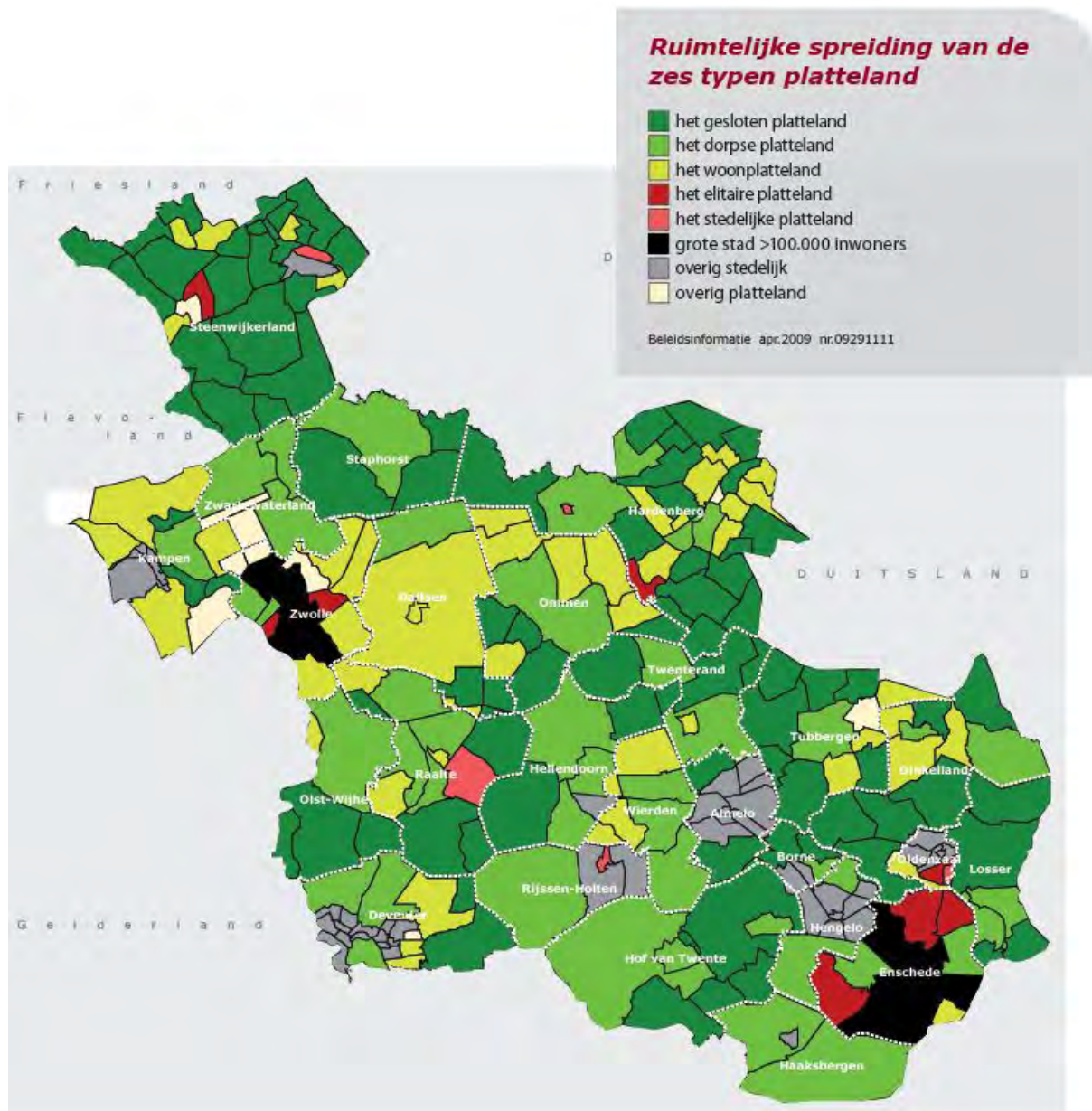
Bron: *Thuis op het Platteland (SCP, 2008)*

Zes typen platteland (in aantallen en procenten)			
	aantal gebieden	inwoners (%)	oppervlakte ^a (%)
het gesloten platteland	1296	32	50
het dorpse platteland	459	51	28
het woonplatteland	423	5	11
het elitaire platteland	179	4	5
het stedelijke platteland	104	6	2
niet in vijf clusters	72	2	3
werkgebieden en gebieden met ontbrekende gegevens ^b	143	0	1
totaal platteland	2676	100	100

a Buitenwater buiten beschouwing gelaten.
b Wanneer op vier of meer van de dertien gebruikte variabelen gegevens ontbraken, werden de gebieden buiten beschouwing gelaten. Wanneer drie of minder waarden ontbraken, werden de missende waarden vervangen door de mediaan van de omliggende punten (na sortering op postcode).

Bron: ABF Research (WMD'06)

5.2 Feit: Ook in Overijssel vindt men overwegend 'dorps platteland'

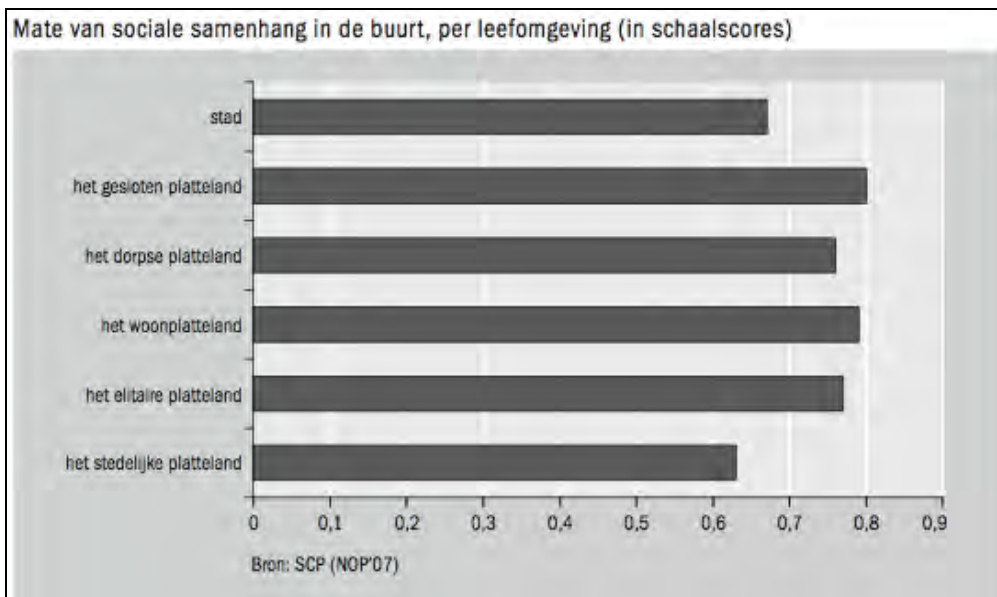
Uit bovenstaande kaart blijkt dat het type 'dorps platteland' het meest voorkomt in Overijssel. Het 'elitaire platteland' en het 'stedelijke platteland' komen het minst voor.

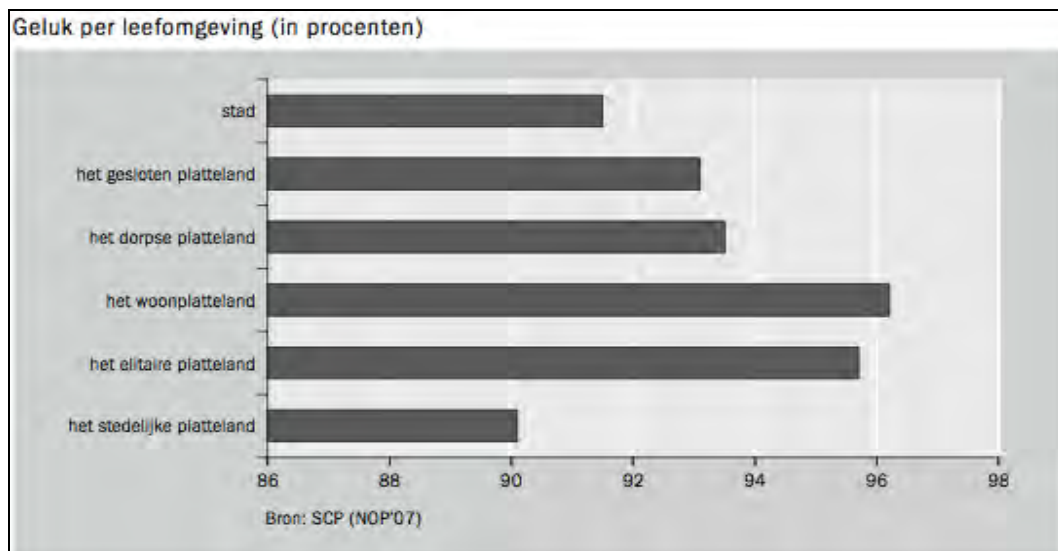
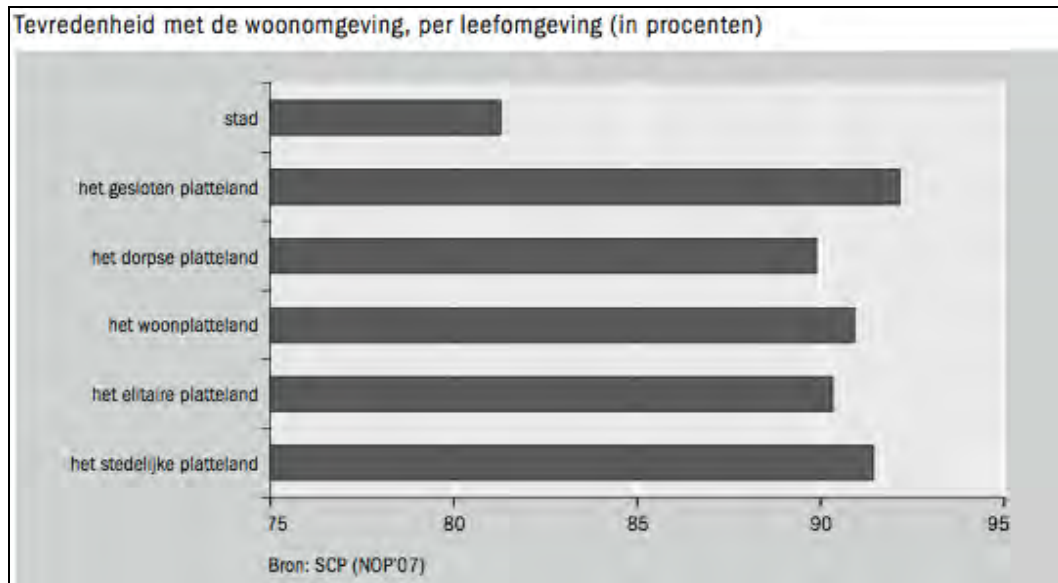
5.2 Feit: Op het platteland is de sociale samenhang, de tevredenheid en het geluk groter dan in de steden in Nederland

Op de gebieden van sociale samenhang, tevredenheid en geluk scoort het platteland hoger dan de steden in Nederland. De scores zijn gebaseerd op de antwoorden van inwoners op de vragen 'Hoe tevreden ben u met uw woonomgeving?' en 'Voelt u zich over het algemeen gelukkig?'. De sociale samenhang werd bepaald aan de hand van elf verschillende factoren:

Op het platteland ervaart men meer gezelligheid en saamhorigheid in de buurt, houdt men elkaar meer in de gaten, valt een onbekende eerder op, groet men elkaar eerder en weet men meer van elkaar. Ook verwachten plattelanders dat buurtgenoten eerder actie ondernemen wanneer het een rotzooi wordt op straat, wanneer bij een oudere de gordijnen een aantal dagen dicht blijven, wanneer men vermoedt dat een kind thuis wordt mishandeld en wanneer de gemeente een voor de buurt schadelijk plan heeft ontwikkeld. Waar het gaat om ingrijpen bij luidruchtig rondhangende jongeren op straat of wanneer een gebouw lang leegstaat en verloedert, zien we geen significant verschil tussen stad en platteland. Mogelijk komen deze situaties op het platteland veel minder voor in een vorm die tot ingrijpen zou kunnen leiden.

Bron: Overgebleven dorpsleven (SCP, 2008)

Bron: Overgebleven dorpsleven (SCP, 2008)

5.4 Feit: De relaties van plattelanders zijn minder multiplex dan die van stedelingen

Op het elitaire platteland na, zijn relaties op het platteland minder multiplex dan in steden. Met multiplex wordt bedoeld dat bijvoorbeeld zakelijke relaties en persoonlijke relaties in elkaar overlopen. Dit wil zeggen dat stedelingen vaker meerdere functies voor elkaar vervullen dan dorpelingen. Bij plattelanders blijven de relaties vaak beperkt tot het verlenen van praktische hulp; bij stedelingen geven netwerkleiden iets vaker ook emotionele steun.

Bron: Overgebleven Dorpsleven (SCP, 2008)

5.5 Feit: Plattelandsbewoners ontmoeten elkaar minder en selectiever, en ervaren dit niet als een probleem

Als gevolg van ontwikkelingen als de toegenomen mobiliteit, de schaalvergroting in het voorzieningen-aanbod en de toegenomen arbeidsparticipatie van vrouwen, zijn enerzijds de mogelijkheden om contacten buiten de lokale omgeving op te doen enorm toegenomen, maar zijn anderzijds de noodzaak en mogelijkheden van contacten binnen de lokale omgeving afgenomen. Aangenomen wordt doorgaans dat plattelandsbewoners elkaar hierdoor tegenwoordig minder ontmoeten dan

voorheen. Dit is door het SCP onderzocht en in het rapport 'Het beste van twee werelden' (2007) over gerapporteerd. Hieronder volgt een korte samenvatting van hun bevindingen.

De gelegenheden waar plattelandsbewoners elkaar in hun dagelijkse leven tegen het lijf lopen (thuis en de openbare ruimte), nemen af. Dit komt overeen met het algemene beeld dat plattelandsbewoners mobieler worden en steeds meer aangewezen zijn op banen, opleidingen en voorzieningen buiten de lokale omgeving. De gelegenheden waar plattelandsbewoners elkaar doelbewust opzoeken, blijven daarentegen belangrijke ontmoetingsplekken. Zo ontmoeten veel plattelandsbewoners elkaar bij verenigingen en lokale festiviteiten. Sommige festiviteiten lijken zelfs belangrijker te worden. Zo ontstaan er nieuwe folkloristische feesten en trekken plattelandse feesten een steeds groter publiek.

De consequentie daarvan is dat plattelandsbewoners meer moeite moeten doen om elkaar te ontmoeten, maar ook meer keuzes kunnen maken bij het initiëren van ontmoetingen en selectiever kunnen zijn in hun lokale contacten. Het minder verplichtend worden van het sociale leven op het platteland lijkt aan te sluiten bij de behoeften van hedendaagse plattelandsbewoners. Plattelandsbewoners die dat wensen, kunnen zich dus makkelijker aan het sociale gemeenschapsleven onttrekken. Ook kunnen plattelandsbewoners er makkelijker voor kiezen om zich terug te trekken in de eigen groep. Zo zouden jongeren, nieuwe bewoners, agrariërs of de leden van een kerkgenootschap of vereniging zich zonder veel moeite sterk op dit ene verband kunnen richten, waarmee de dorpsgemeenschap als geheel minder hecht kan worden. Voor degenen die dat wensen bloeit het lokale gemeenschapsgevoel echter nog volop bij afgebakende gelegenheden, zoals de vele buurt- en dorpsfeesten.

5.6 Mythe: Op het platteland zijn mensen meer eenzaam

Een soms wel gevreesd gevolg van de grotere afstanden die plattelandbewoners moeten afleggen en van het kleinere aantal ontmoetingsplekken dat zij tot hun beschikking hebben, is eenzaamheid. Maar hier zijn geen aanwijzingen voor. Met uitzondering van het stedelijke platteland blijken plattelandsbewoners juist beduidend minder eenzaam te zijn dan stedelingen. Bovendien voelen zij zich, weer met uitzondering van het stedelijke platteland, gelukkiger en veiliger dan stedelingen en zijn ze relatief tevreden met hun woonomgeving. Het algemene patroon wijst dus duidelijk op een gunstige leefbaarheid van het platteland, waarbij het stedelijke platteland een uitzondering vormt. Maar de statistische verbanden zijn zwak. Overigens wordt de hogere mate van geluk op het platteland ook wel eens toegeschreven aan het feit dat op platteland relatief meer mensen getrouwd zijn of samenwonen dan in steden.

Bron: Overgebleven Dorpsleven (SCP, 2008)

5.7 Feit: Plattelandsbewoners zijn maatschappelijk actiever dan stedelingen

Het lijkt erop dat plattelandsbewoners maatschappelijk actiever zijn dan stedelingen en meer binding hebben met hun woonplaats. Dat blijkt bijvoorbeeld uit het feit dat plattelandsbewoners vaker dan stedelingen lid zijn van een geloofsgenootschap en de leden van geloofsgenootschappen bezoeken frequenter de kerk dan stedelingen; Plattelandbewoners nemen vaker dan stedelingen deel aan lokale culturele tradities en gebruiken vaker het lokale dialect; en plattelandsbewoners zijn vaker lid van een vereniging en meer actief in vrijwilligerswerk dan stadsbewoners. Maar stedelijke vrijwilligers doen hun vrijwilligerswerk frequenter.

Bron: Overgebleven Dorpsleven (SCP, 2008)

5.8 Feit: Plattelandsbewoners hebben een geslotener en behoudender levenshouding dan stedelingen

Tegenover politiek en besluitvorming nemen stedelingen en plattelanders een vergelijkbare houding aan. Er is wel een sterker vertrouwen in provinciale politiek onder plattelanders dan onder stedelingen, waarschijnlijk doordat het werkveld van de provinciale politiek sterk het dagelijks leven van de plattelanders raakt. Zie ook onderstaand figuur:

Tabel 4.4

Vertrouwen in de eigen invloed op de politiek (in procenten mee eens)

	Nederlanders totaal	stede- lingen	platte- landers
Politici bij de gemeente bekommeren zich niet om mensen zoals ik	57,1	56,7	57,4
De burger heeft invloed bij de gemeente	56,8	54,3	58,3
Politici bij de provincie bekommeren zich niet om mensen zoals ik	57,2	59,3	56,0
De burger heeft invloed bij de provincie	38,5	36,1	43,2**
Politici in Den Haag bekommeren zich niet om mensen zoals ik	62,7	60,6	63,7
De burger heeft invloed op wat de regering doet	37,6	38,0	40,2

Significantieniveaus: * – $p < 0,05$; ** – $p < 0,01$ in bivariate analyse (chi-kwadraat) (tweezijdig).

Bron: SCP (NOP'07)

Tegenover nieuwkomers nemen plattelanders een gematigd positieve houding aan: de meerderheid vindt dat nieuwkomers weinig behoefte hebben aan contact, minder dan een kwart vindt dat nieuwkomers een bedreiging vormen voor de bestaande sociale banden en 44% vindt nieuwkomers belangrijk voor het voortbestaan van het dorp. Ook tegenover etnische minderheden hebben plattelandsbewoners een meer gesloten houding dan stedelingen.

Bron: *Overgebleven Dorpsleven* (SCP, 2008)

5.9 Feit: Er is minder criminaliteit op het platteland, overlast van jongeren wel een probleem

In vergelijking met het gemiddelde in stedelijke gebieden, is het aantal diefstaldelicten afgenomen en het aandeel gewelddelicten toegenomen op het platteland. Een kwart van alle criminele delicten in Nederland vindt plaats op het platteland. Plattelanders voelen zich minder onveilig dan de stedelijke Nederlanders.

Overlast van jongeren lijkt op het platteland wel een aandachtspunt te zijn: in de afgelopen tien jaar is de overlast van jongeren in het stedelijk gebied afgenomen, terwijl er op het platteland sprake is van een toename van deze problematiek. Plattelanders voelen zich het meest onveilig in de buurt van rondhangende jongeren en 's avonds in de buurt van uitgaansgelegenheden (zie ook paragraaf 6.2: alcoholgebruik onder jongeren) (*Thuis op het Platteland*, SCP, 2008).

Onderzoek van de plattelandssocioloog Weenink van de Universiteit Wageningen toont aan dat er op het platteland evenveel geweld is als in de stad. De minst bevolkte plattelandsgebieden zijn relatief zelfs gewelddadiger dan de dichtstbevolkte gebieden. Ook hier lijkt het probleem zich vooral onder jongeren voor te doen, en wordt een relatie gelegd met overmatig alcoholgebruik. Zo heeft bijvoorbeeld in de rustigste delen van Nederland 18% van de jongeren ooit meegedaan aan een gevecht, terwijl dit in de zeer sterk stedelijke gebieden 13% is (bron: NRC Handelsblad, 14 augustus 2009).

6. Gezondheid en zorg

6.1 Feit: Mensen op het platteland zijn in het algemeen gezonder dan stedelingen

De ervaren gezondheid is een cruciale indicator voor de volksgezondheid en is niet alleen een goede voorspeller van sterfte en ziekte, maar ook voor het gebruik van voorzieningen als de huisarts en thuiszorg. Op het platteland voelt 79,8% van de bevolking zich zeer goed, tegen 75,5% in de stad; het verschil tussen zeer sterk stedelijk en niet-stedelijk is zelfs 9,0%. In de stad wonen meer mensen met ernstige lichamelijke beperkingen (6,8% in 2003) dan op het platteland (5,6% in 2003). In de grote stad komen psychische stoornissen en verslaving vaker voor dan op het platteland. Plattelanders gaan minder naar de huisarts dan bewoners van de stad.

De meest voor de hand liggende verklaring voor de gevonden verschillen tussen stad en platteland is gelegen in de verschillen in bevolkingsopbouw en sociaaleconomische status, maar deze factoren verklaren slechts een deel van de gevonden verschillen. Andere factoren die een rol spelen zijn waarschijnlijk de 'heilzame werking van een groene omgeving', minder stress (zoals druk verkeer) en selectie (gezonde mensen trekken uit de stad weg).

6.2 Feit: Jongeren op het platteland drinken meer dan hun leeftijdgenoten in de stad.

Van de 12-18-jarigen in de stad heeft 37% nog nooit alcohol gedronken, op het platteland is dat 27%. Het grotere alcoholgebruik heeft wellicht te maken met het voorkomen van drinkketen voor jongeren op het platteland. Mogelijk hangt het drankgebruik van jongeren samen met regionale kenmerken. Zo drinken scholieren uit het voortgezet onderwijs in de Achterhoek wel veel meer dan gemiddeld, maar jongeren in de regio Eemland niet. In de leeftijd 19-29 jaar zijn de verschillen tussen stad en platteland overigens minimaal.

Tabel 6.4

Alcoholgebruik bij 12-29-jarigen naar stedelijkheidsgraad^a, 2003 (in procenten, verticaal geperceenteerd)

	zeer sterk stedelijk	sterk stedelijk	matig stedelijk	weinig stedelijk	niet- stedelijk	stad	platte- land	Neder- land
12-18 jaar								
dagelijks/enkele keren per week	10,5	14,8	17,9	19,1	23,6	14,7	21,3	17,5
1-4 keer per maand	30,0	34,6	35,1	38,6	36,9	33,4	37,8	35,3
< 1 keer per maand/nooit	59,5	50,6	46,9	42,3	39,6	51,9	40,9	47,2
19-29 jaar								
dagelijks/enkele keren per week	48,0	32,9	36,5	37,5	37,5	39,0	37,6	38,6
1-4 keer per maand	32,3	36,5	39,5	39,9	36,7	36,0	38,2	36,7
< 1 keer per maand/nooit	19,8	30,6	23,9	22,6	25,8	24,9	24,2	24,7
totaal (12-29 jaar)								
dagelijks/enkele keren per week	36,5	26,5	29,3	29,2	31,1	30,6	30,0	30,4
1-4 keer per maand	31,5	35,9	37,8	39,2	36,7	35,1	38,1	36,2
< 1 keer per maand/nooit	31,9	37,6	32,8	31,7	32,2	34,2	31,9	33,4

a Interactie tussen stedelijkheidsgraad en frequentie van alcoholgebruik is significant voor beide leeftijdsgroepen en voor het totaal, interactie tussen stad-platteland en de frequentie van alcoholgebruik is alleen significant voor de 12-18-jarigen (chi-kwadraat toets).

Bron: CBS (POLS'03) SCP-bewerking

6.3 Mythe: Plattelanders helpen elkaar vaker dan stedelingen

Vaak wordt gedacht dat urbanisatiegraad een negatieve invloed heeft op het verlenen van informele zorg: plattelanders zouden elkaar vaker helpen dan stedelingen. Dit beeld blijkt te simpel. Veel hangt af van de definitie van informele hulp. Een studie (Mollenhorst et al., 2005) toont in elk geval aan dat het andersom is: mensen in de stad hebben meer informele helpers dan plattelanders. Het gaat hier om instrumentele hulp ('klusjes') en emotionele ondersteuning ('persoonlijke dingen bespreken'). Het verschil tussen stad en platteland kan ten dele verklaard worden door verschillen in de omvang van het (sociale) netwerk, het aantal vrienden in dat sociale netwerk, en de 'multifunctionaliteit' van de vriendschappen.

In het algemeen is het verschil tussen de stad en het platteland in het aandeel informele helpers, afhankelijk van de gebruikte gegevens en definitie van mantelzorg, niet groot of afwezig.

Informele zorg⁴

Het platteland roept beelden op van hechte gemeenschappen waar onderlinge hulp vanzelfsprekend is. Vaak wordt gedacht dat urbanisatie een negatieve invloed heeft op het verlenen van informele zorg: plattelanders zouden elkaar vaker helpen dan stedelingen. Dit beeld blijkt te simpel. Zo vonden Mollenhorst et al. (2005) dat mensen in de stad juist meer informele helpers hebben dan plattelanders.

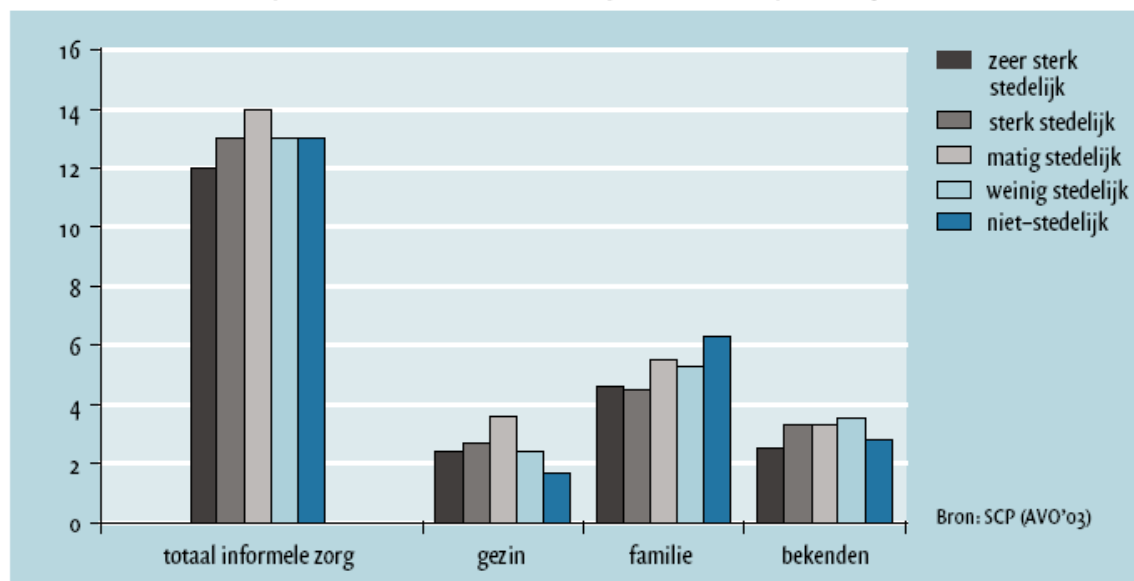
Veel hangt af van de gebruikte definitie van informele hulp. In het onderzoek van Mollenhorst et al. (2005) gaat het alleen om instrumentele hulp ('klusjes zoals het dragen van meubels of het vasthouden van ladders') en emotionele ondersteuning ('iemand om belangrijke persoonlijke dingen mee te bespreken'). In het algemeen is het verschil tussen de stad en het platteland in het aandeel informele helpers, afhankelijk van de gebruikte gegevens en definitie van mantelzorg, niet groot (zie hoofdstuk 12 Maatschappelijke participatie) of afwezig (De Boer et al. 2005a).

Verschillen zijn echter wel zichtbaar wanneer gekeken wordt aan wie de hulp wordt gegeven (zie figuur 6.1). Informele helpers zijn hier mensen die geregeld (maar niet beroepsmatig) hulp geven aan mensen die ziek of gehandicapt zijn. Mensen in niet-stedelijke woongebieden geven relatief vaak hulp aan zieke of gehandicapte familieleden. De hulp aan gezinsleden met gezondheidsproblemen wordt vooral geboden

Bron: *Thuis op het platteland* (SCP, 2006)

Figuur 6.1

Geven van informele zorg door 18-plussers aan diverse groepen ontvangers, 2003 (in procenten)

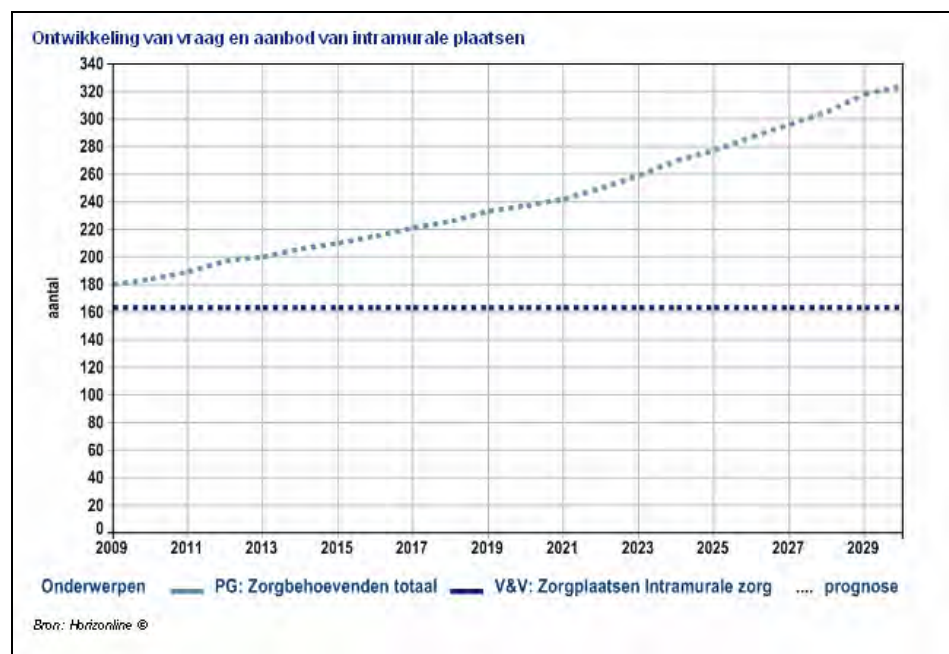
6.4 Feit: Door verdere vergrijzing neemt op het platteland de zorgvraag fors toe

Eerder is al aangegeven dat op het platteland – meer dan in de stad – sprake is van ontgroening en vergrijzing, en dat de verwachting is dat deze ontwikkeling zich voortzet (zie 1.5). De druk op zorgvoorzieningen op het platteland neemt hierdoor toe: de vraag naar zorg en de kosten om hierin te voorzien nemen enorm toe. In onderstaande tabellen wordt dit geïllustreerd aan de hand van een tweetal ‘voorbeeldgemeenten’ – de plattelandsgemeente Olst-Wijhe versus de stedelijke gemeente Zwolle – en cijfers over het aandeel 75-plussers en de vraag naar en het aanbod van intramurale zorg in 2030. Voor vergelijkbare cijfers van andere gemeenten, en andere onderwerpen (zoals vraag en aanbod verzorgd wonen en gezondheidsprofielen): zie www.horizonline.nl.

Figuur 6.2 : Demografie en vergrijzing in de gemeente Olst-Wijhe, 2009 en 2030

Demografie	2009	2030
Aantal inwoners	17.314	15.935
Aantal 75-plussers	1.307	2.597
Vershil t.o.v. 2009	-	+98,7 %
Gemiddelde vergrijzing ¹		
Gemiddelde in Olst-Wijhe	7,5 %	16,3 %
Landelijk gemiddelde	6,8 %	11,2 %

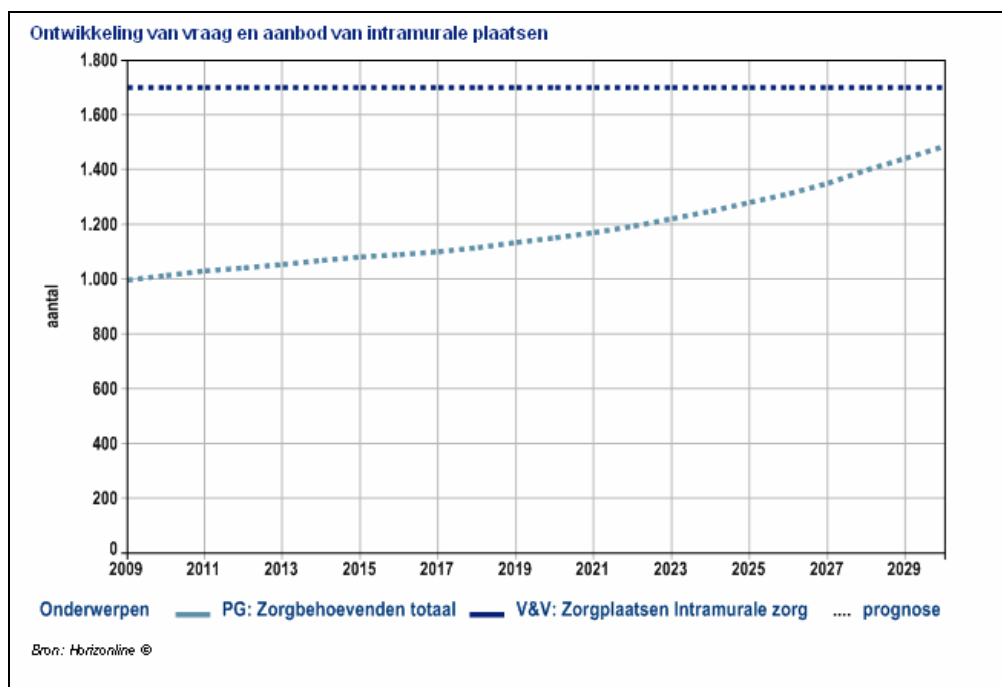
¹ De gemiddelde vergrijzing geeft het aandeel 75-plussers ten opzichte van de bevolking weer.
Bron: Primos, ABF Research

Figuur 6.3: Demografie en vergrijzing in de gemeente Zwolle, 2009 en 2030

Demografie	2009	2030
Aantal inwoners	116.357	132.145
Aantal 75-plussers	7.287	11.564
Vershil t.o.v. 2009	-	+58,7 %
Gemiddelde vergrijzing ¹		
Gemiddelde in Zwolle	6,3 %	8,8 %
Landelijk gemiddelde	6,8 %	11,2 %

¹ De gemiddelde vergrijzing geeft het aandeel 75-plussers ten opzichte van de bevolking weer
Bron: Primos, ABF Research

Bron: www.horizonline.nl

7. Ruimtelijke ordening

7.1 Feit: Ondanks de 'verstening' van het platteland, is de hoeveelheid platteland stabiel in Nederland

Er is sprake van verstedelijking – misschien kun je beter spreken van 'verstening' – van het platteland. Dit wordt in het SCP-rapport 'Thuis op het platteland' geïllustreerd aan de hand van verschuiving van postcodegebieden van de ene naar de andere stedelijkheidsklasse. Er is nagegaan hoeveel woningen in 2002 in een omgeving met dezelfde stedelijkheidsklasse stonden als in 1994. Dit geldt voor 83% van de woningvoorraad, 17% van de voorraad van 2002 staat in een gebied dat sinds 1994 minstens een klasse stedelijker is geworden. Bijna 600.000 woningen die in 1994 nog in plattelandsgebieden stonden, zijn in een stedelijke omgeving terechtgekomen (althans, volgens de CBS-definitie). De zuidelijke en oostelijke provincies maken, gerelateerd aan de woningvoorraad, de snelste verstedelijking van platteland door.

Tabel 7.2

Verstedelijking naar landsdeel, 1994-2002 (in aantallen woningen)

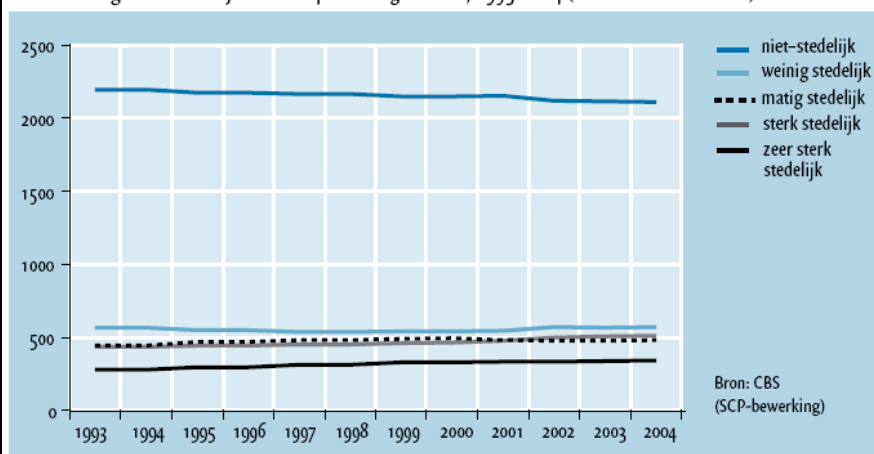
stedelijkheidsverandering	noord	oost	west	zuid
van weinig naar matig of sterk stedelijk	33.000	73.000	161.000	122.000
van niet- naar weinig of matig stedelijk	30.000	54.000	53.000	63.000
totaal	63.000	127.000	214.000	185.000
als % van de woningvoorraad in 2002	8,7	10,2	6,6	11,4

Bron: CBS (WBO'94); VROM (WBO'02) SCP-bewerking

Het grootste deel van Nederland is – volgens de door het CBS gehanteerde definitie – 'platteland' (weinig of niet-stedelijk): het gaat om ongeveer 70% van de totale oppervlakte van Nederland. In Overijssel ligt dit er iets boven en op hetzelfde niveau als de provincies Gelderland en Limburg. De stedelijkheidsverdeling is in de afgelopen tien, vijftien jaar nauwelijks veranderd.

Figuur 1.6

Ontwikkeling in de stedelijkheid van postcodegebieden, 1993-2004 (in absolute aantallen)

7.2 Feit: De druk op de ruimte in het platteland neemt toe

Niet alleen heeft de verstedelijking het Nederlandse platteland in haar greep, het platteland wordt steeds meer een multifunctionele ruimte. Waar vroeger landbouw de primaire functie was van het platteland, neemt tegenwoordig de vraag naar wonen en recreatie op het platteland sterk toe. Daarnaast ligt er een claim op de ruimte voor collectieve doeleinden zoals natuurontwikkeling en energiewinning.

7.3 Onzeker: demografische krimp zorgt voor leegstand en afkalvende voorzieningen in perifeer gelegen plattelandsgebieden

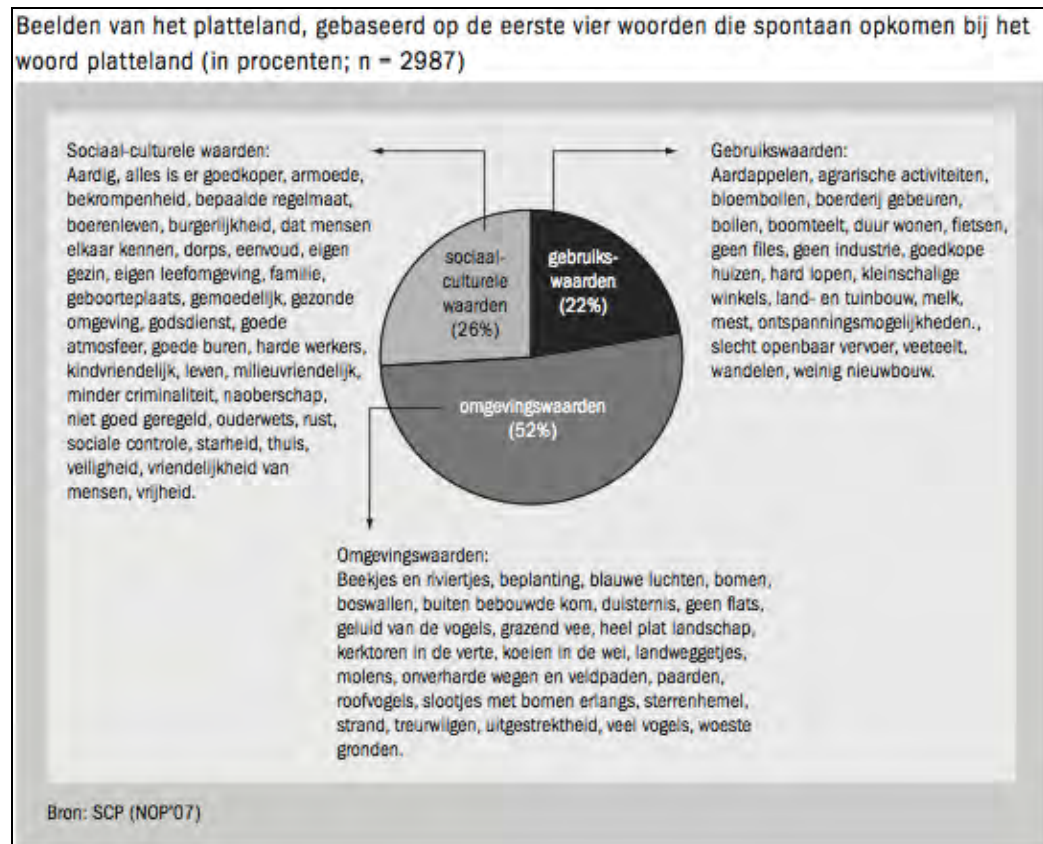
In de nota 'Mensen Wensen Wonen – Wonen in de 21ste eeuw' van VROM (2000) wordt een toenemende vraag naar landelijke en dorpse woonmilieus gesignaleerd. In plattelandsgebieden in of nabij de Randstad leidt dit tot druk op de woningmarkt en prijsopdrijving. Dezelfde schaalvergroting en mobiliteit zorgt er, volgens de nota, in meer perifeer gelegen plattelandsgebieden juist voor dat de problematiek van leegstand en afkalvende voorzieningen in dorpen afneemt.

Let wel: het rapport is inmiddels 10 jaar oud, meer recente prognoses gaan wél uit van een daling van de bevolking in (een deel van) de perifere gebieden.

Hoewel enerzijds sprake is van een druk op het platteland, voor de functies als wonen, werken en recreatie, zijn er dus ook gebieden die juist te maken krijgen met leegloop.

7.4 Feit: Nederlanders vinden omgevingswaarden het belangrijkste op het platteland en vinden ruimte voor kassen en windmolen het minst belangrijk

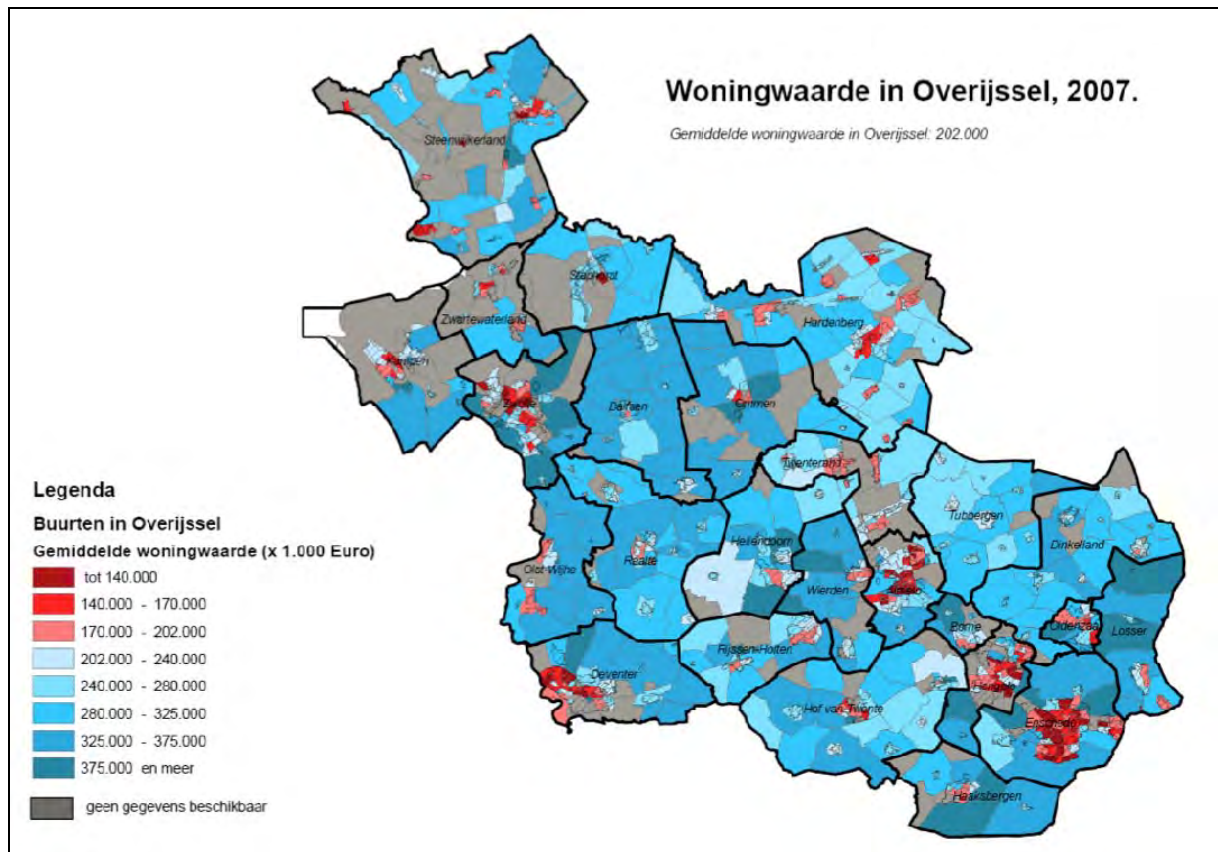
Uit onderzoek van het SCP uit 2008 blijkt dat Nederlanders vooral de omgevingswaarden van het platteland het belangrijkste vinden:

Bron: Het plattand van alle Nederlanders (SCP, 2008)

7.5 Feit: Woningen op het platteland zijn steeds populairder geworden

Zowel relatief als absoluut zijn er meer riante woningtypen, zoals vrijstaande woningen en tweekappers, op het platteland dan in steden. De woningprijzen zijn sinds 2004 meer gestegen op het platteland dan in steden, waaruit blijkt dat er meer vraag is naar woningen op het platteland. Een derde van de belangstellenden voor koopwoningen in kleine gemeenten komt uit het stedelijk gebied. Starters uit steden kunnen en willen meer betalen voor koopwoningen dan 'lokale starters'. De verwachting is dat wegens de toenemende vergrijzing zal vooral de behoefte aan woonvoorzieningen op het platteland toenemen. De woningen zelf zijn vaak al goed toegankelijk. Slechts 36% van de boerderijen in Nederland wordt nog als boerderij gebruikt. In 1995 was dat nog 50%. De rest wordt gebruikt om in te wonen of voor andere bedrijfsfuncties

Bron: Provincie Overijssel, 2009

7.6 Feit: Meer mensen uit de Randstad verhuizen naar omliggende regio's

Uit onderzoek van de VROMRaad blijkt dat hoewel de Randstad de komende jaren in absolute cijfers de meeste inwoners in Nederland heeft, meer en meer mensen verhuizen naar de regio's aangrenzend aan de Randstad. Dit heeft te maken met de algemene inkomensstijging en de wens naar een kwalitatief goede en rustige leefomgeving. Het gaat dan met name om een trek naar de zogenaamde 'overgangszone', waartoe Overijssel niet behoort (zie onderstaande kaart). De vraag is in hoeverre Overijssel ook te maken krijgt met deze ontwikkeling. Gezien de huidige ontwikkelingen, en prognoses van bijvoorbeeld het CBS, lijken voor Zwolle – en in mindere mate Deventer – hiervan te 'profiteren', Zie ook onderstaand citaat en tabel:

Ruimtelijke ontwikkelingen

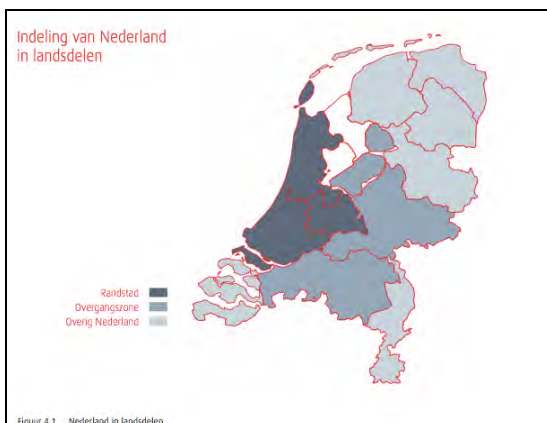
De groei van de woningvoorraad verschilt per landsdeel. In de afgelopen dertig jaar is deze groei het sterkst geweest in de overgangszone. Dit komt omdat de Nederlandse bevolking geleidelijk 'uitschuift' vanuit de stedelijke gebieden in het Westen van het land naar de omliggende regio's. De belangrijkste reden hiervoor is de inkomensstijging waardoor een grotere vraag ontstaat naar een comfortabele woning en een comfortabele woonomgeving (grotere woningen, groene woonomgevingen).

In de toekomst zal de relatief sterke groei van de woningvoorraad in de overgangszone naar verwachting doorzetten (zie tabel 2.3). Door zijn relatief jonge bevolkingsopbouw en de vele gezinnen met kinderen kent deze regio de hoogste natuurlijke bevolkingsgroei. Bovendien zal de aanhoudend hoge woningdruk in de Randstad ervoor zorgen dat een deel van de Randstedelijke huishoudens zal verhuizen naar de overgangszone, waar de woningen ruimer zijn. In absolute aantallen blijft de uitbreiding van de woningvoorraad echter het grootst in de Randstad, hetgeen zal leiden tot aanzienlijke bouwopgaven in en rond de grote steden in dit gebied. Veel steden in de Randstad zien het vertrek van de stedelijke bevolking als ongewenst en proberen met name de middengroepen aan de stad te binden. Indien dit beleid slaagt zal de 'uitschuif' uit de Randstad wellicht minder groot zijn dan de WLO-studie voorspelt.

Tabel 2.3 Ontwikkeling van de woningvoorraad in de vier CPB-scenario's

	2002	2003- 2020	2021- 2040	2040	2003- 2020	2021- 2040	2040
	miljoen	% per jaar		miljoen	% per jaar		miljoen
	<i>Global Economy</i>				<i>Strong Europe</i>		
Randstad	3,09	1,3	0,8	4,54	0,8	0,4	3,89
Overgangszone	1,87	1,3	0,9	2,81	0,9	0,5	2,40
Overig Nederland	1,78	1,0	0,6	2,40	0,6	0,2	2,06
Nederland	6,74	1,2	0,8	9,75	0,8	0,4	8,35
	<i>Transatlantic Market</i>				<i>Regional Communities</i>		
Randstad	3,09	0,8	0,3	3,78	0,3	-0,1	3,15
Overgangszone	1,97	0,9	0,4	2,38	0,5	0,0	2,05
Overig Nederland	1,78	0,6	0,2	2,07	0,3	-0,1	1,83
Nederland	6,74	0,8	0,3	8,23	0,3	-0,1	7,03

Bron: CPB, MNP en RPB, 2006b

Bron: Wonen in Ruimte en Tijd, VROMRaad, 2009